

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DARJA SVETIC

SUBURBANIZACIJA V LJUBLJANSKI REGIJI

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DARJA SVETIC
MENTOR: IZR. PROF. DR. DRAGO KOS

SUBURBANIZACIJA V LJUBLJANSKI REGIJI

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2006

ZAHVALA

Za strokovno pomoč in vzpodbudo pri izdelavi diplomskega dela se iskreno zahvaljujem mentorju, doc.dr. Dragu Kosu.

Prav tako se zahvaljujem zaposlenim na Statističnem uradu Republike Slovenije in zaposlenim na Upravni enoti Kamnik za posredovanje podatkov.

Zahvaljujem se vsem intervjuvancem, ker so si vzeli čas za pogovor.

Zahvala velja tudi vsem domačim, ki so mi bili v oporo v času študija in pri pisanju diplomskega dela.

POVZETEK: SUBURBANIZACIJA V LJUBLJANSKI REGIJI

V diplomski nalogi predstavljam suburbanizacijske značilnosti v Ljubljanski mestni regiji s poudarkom na mestu Kamnik. V prvem delu naloge sem opisala motive suburbanizacije in značilnosti pojava v Sloveniji. Predstavila sem osnovne indikatorje, s katerimi si pomagamo pri razumevanju tega procesa. Prvi del zaključujem s posledicami suburbanizacije. V drugem delu sem se osredotočila na mesto Kamnik. S pomočjo najpomembnejših indikatorjev sem dokazovala, da je proučevano področje Kamnika (satelitsko mesto Ljubljane) med tistimi področji Slovenije, kjer je suburbanizacija najbolj izrazita. Opravila sem devet intervjujev z Ljubljančani, ki so se preselili v suburbana naselja Kamnika. Na podlagi intervjujev sem ugotovila, da je med najpomembnejšimi dejavniki tega procesa želja po bivanju v enodružinski hiši v naravnem in prijaznem okolju.

Ključne besede: suburbanizacija, razvoj (sub)urbanizacije, indikatorji suburbanizacije, Kamnik.

ABSTRACT: SUBURBANIZATION IN THE LJUBLJANA REGION

In my diploma paper, I present the characteristics of suburbanization in the Ljubljana region with the emphasis on the town Kamnik. In the first part of my paper, I talk about the motives for suburbanization and the characteristics of this phenomenon in Slovenia. I describe the basic indicators to help us understand this process better. The first part is concluded with the consequences of suburbanization.

In the second part, I focus on the town Kamnik. Using the most important indicators, I prove that the studied area of Kamnik (a satellite town of Ljubljana) is among those areas in Slovenia, where suburbanization is most distinctive.

I interviewed ten inhabitants of Ljubljana, who moved to the suburban settlements of Kamnik. On the basis of these interviews, I found out that among the most important factors of this process is the desire to live in a one-family house in a natural and pleasant environment.

Key words: suburbanization, development of (sub)urbanization, indicators of suburbanization, Kamnik.

KAZALO

1. UVOD	8
1.1 OPREDELITEV TEME.....	8
2. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	9
2.1 OPREDELITEV SUBURBANIZACIJE	9
3. RAZVOJ (SUB)URBANIZACIJE	12
3.1 OBDOBJE INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE.....	13
3.2 OBDOBJE METROPOLITANIZACIJE.....	15
4. SUBURBANIZACIJA V SLOVENIJI	17
4.1 MOTIVI SUBURBANIZACIJE.....	17
4.2 ZNAČILNOSTI (SUB)URBANIZACIJE V SLOVENIJI	23
4.3 NAJPOMEMBNEJŠI INDIKATORJI SUBURBANIZACIJE	26
4.3.1 SELITVENA MOBILNOST	26
4.3.2 DNEVNA MIGRACIJA.....	28
4.3.3 RAZVOJ DELOVNIH MEST V SUBURBANIZIRANIH OBMOČJIH.....	29
4.3.4 PROMETNA IN INFORMACIJSKA INFRASTRUKTURA	30
4.3.5 KVALITETA ŽIVLJENJA IN KVALITETA OKOLJA, V KATEREM ŽIVIMO	31
4.4 POSLEDICE SUBURBANIZACIJE V SLOVENIJI.....	33
5. SKLEP	35
6. LJUBLJANSKA URBANA REGIJA	38
7. KAMNIK KOT DEL LJUBLJANSKE METROPOLITANSKE REGIJE	42
8. OBSEG SUBURBANIZACIJE V KAMNIKU	44
9. INTERVJUJI	54
10. ZAKLJUČEK	65
11. LITERATURA	68
11.1 SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE	68
11.2 ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNIKIH	69
11.3 PODATKOVNI VIRI (S KOMENTARJEM).....	71

SEZNAM SLIK IN TABEL

Tabela 4.1: Navedli vam bomo običajne načine bivanja, stanovanja. Povejte nam, kako sedaj stanujete, in kako bi najraje stanovali, če bi imeli možnost za to?	19
Tabela 4.2: Če bi lahko prosto izbirali, v kakšnem kraju oziroma mestu bi najraje živeli?	21
Slika 4.1: Spremembe števila prebivalstva po občinah, Popis prebivalstva 2002	23
Tabela 4.3: Ali bi se bili pripravljene preseliti, če bi s tem lahko izboljšali svoje delovne ali življenjske pogoje?	27
Tabela 4.4: Izmed spodnjih možnosti izberite tisti dve, ki vam, po vašem mnenju, najbolj bogatita življenje. To storite tako, da obkrožite številki pred ustreznima možnostima (navedeni so seštevki % za vsak kolumen).	32
Slika 1.2: Selitveno gibanje po občinah Ljubljanske urbane regije leta 2003	38
Slika 1.3: Gostota prebivalstva po občinah Ljubljanske urbane regije leta 2003	40
Slika 1.4: Selitveno gibanje prebivalstva po občinah leta 2003 in 2004.....	41
Tabela 3.5, graf 3.1: Število prebivalcev občine Kamnik po letih.....	44
Tabela 3.6: Prebivalci, ki od rojstva živijo v Kamniku, ter priseljeni glede na območje in leto priselitve	45
Tabela 3.7: Priseljeni v občino Kamnik iz drugih občin Slovenije, Popis 2002.....	46
Tabela 3.8: Selitveno gibanje prebivalstva občine Kamnik in Komenda v letih 1992, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003, 2004:.....	47
Graf 3.2: Priselitve v občino Kamnik in Komenda v letih 1992, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003, 2004:.....	48
Graf 3.3: Odselitve iz občine Kamnik in Komenda v letih 1992, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003, 2004:.....	48
Graf 3.4: Selitveni prirast v občini Kamnik in Komenda leta 1992, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003 in 2004:.....	49
Tabela 3.9, graf 3.5: Registrirani osebni avtomobili občine Kamnik po letih na prebivalca.....	50
Tabela 3.10: Zaposleni Kamničani glede na kraj dela	51
Tabela 3.11: Delovni migranti občine Kamnik po letih - moški.....	51
Tabela 3.12: Delovni migranti občine Kamnik - ženske.....	52
Tabela 3.13: Delovni migranti občine Kamnik.....	52

Tabela 3.14: Občina Kamnik spada med šibko bivalne občine	53
Tabela 3.15: Število stanovanj po letu zgraditve v občini Kamnik	53
Tabela 4.16: Razlogi za spremembo prebivališča.....	64

1. UVOD

1.1 OPREDELITEV TEME

Zakaj mesto ni več tako privlačno za bivanje in zakaj je takšna postala njegova okolica?

Spremembe v zaposlitveni in socialnogeografski strukturi prebivalstva so povezane z dvigom življenjske ravni, ki spreminja motivacijo ljudi, ko se odločajo o bivanju na podeželju, mestu ali nekje vmes. Do teh sprememb je prišlo v drugi polovici dvajsetega stoletja. Na spreminjanje današnje pokrajine v veliki meri vplivajo nov način življenja, družbene in gospodarske spremembe ter stopnja uveljavljenosti različnih vrednot. Mesta se praznijo, obmestja rastejo. Ljudje zapuščajo centre mesta in se naseljujejo v predmestja.

Suburbanizacija je proces, ki spreminja podobo, strukturo mest. Obmestja rastejo prostorsko in demografsko, zaradi preseljevanja prebivalstva iz mesta in njegovega širšega gravitacijskega zaledja.

V diplomski nalogi se bom osredotočila na suburbanizacijo na področju občine Kamnik, saj kot Kamničanka, ki vsakodnevno potujem v Ljubljano, proces na proučevanem področju in njegovi okolici (Mengeš, Trzin) intenzivneje opazujem. Ideja se mi je porodila, ko sem opazila intenzivno rast novih stanovanjskih objektov, ki so večinoma prodani, še preden so dokončno zgrajeni. Zanimalo me je, od kod prihajajo novi naseljenci ter zakaj so se odločili za Kamnik in okolico.

Moja domneva je, da je proučevano področje Kamnika (satelitsko mesto Ljubljane) med tistimi področji Slovenije, kjer je suburbanizacija najbolj izrazita in se bo v prihodnosti še stopnjevala. Prav tako domnevam, da je med najpomembnejšimi dejavniki suburbanizacije na tem področju želja po bivanju v enodružinski hiši v zelenem in prijaznem okolju. Mesto Kamnik ima v primerjavi z drugimi občinami Ljubljanske urbane regije, prednost, ker leži ob vznožju Kamniških Alp, ki s svojo lepoto pritegnejo nove prebivalce. Danes postaja življenje izven mestnega središča vse bolj zanimivo tudi za prebivalce mest. Vse boljša prometna infrastruktura, sodobne telekomunikacije, ekonomski napredek so povezale mesto in okolico do te mere, da prihaja do izraza vsa prednost življenja izven mesta, blizu narave, v enodružinski hiši z vrtom.

Diplomska naloga je sestavljena iz dveh delov. V prvem delu sem opredelila proces suburbanizacije, razvoj (sub)urbanizacije in splošne razvojne trende, kot jih obravnavajo najpomembnejši avtorji. V nadaljevanju prvega dela sem se osredotočila na značilnosti suburbanizacije v Sloveniji. Predstavila sem motive za spremembo bivališča in glavne indikatorje suburbanizacije. Povzela sem ugotovitve domačih avtorjev in raziskave o tem, kako poteka proces suburbanizacije pri nas. Prvi del sem zaključila s posledicami suburbanizacije v Sloveniji. Naloga temelji na sekundarnih virih, torej na že obstoječih podatkih in informacijah. Teoretski diskurz izhaja iz sociološke in urbanistične literature.

V drugem delu sem se osredotočila na področje Ljubljana-Kamnik ter analizirala, kako v njem poteka proces suburbanizacije in njegove značilnosti. Empirična analiza temelji na statističnih podatkih in devetih intervjujih, ki so dodatno osvetlili oblike procesa suburbanizacije in motive ljudi za preseljevanje na področju Ljubljana-Kamnik.

2. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

2.1 OPREDELITEV SUBURBANIZACIJE

Proces koncentracije prebivalstva in delovnih mest v mestih imenujemo urbanizacija. Ko pa so se v 20. stoletju pojavili in okrepli različni procesi prostorske decentralizacije in dekoncentracije prebivalstva in zaposlitev, tako znotraj urbanih območij kot med urbani in ruralnimi območji, so se uveljavili različni izrazi za imenovanje in opisovanje novih procesov.

Postopno se je v literaturi uveljavil izraz suburbanizacija kot pojav razseljevanja prebivalstva iz mesta oziroma iz strnjeno pozidanega urbanega območja na mestno obrobje, v obmestje. Sprememba je vidna v obliki in vsebini pokrajine, ki ima vse bolj mestne značilnosti. Za preobrazbo nemestnih območij se uporablja pojem suburbanizacija.

Suburbanizacija je prevzeta po angleškem terminu »suburbanization« Predpona »suburb« v angloameriškem jeziku pomeni stanovanjsko okrožje, ki leži izven osrednjega mesta, na njegovem robu. V slovenskem jeziku razumemo »suburbs« kot predmestja. »Posamezna naselja znotraj takega območja pa lahko imenujemo obmestna naselja.« (Pelc 1993: 14)

Suburbanizacija je proces, ki predstavlja prostorsko in demografsko rast obmestnih naselij zaradi preseljevanja prebivalstva iz mest in njegovih širših gravitacijskih zaledij. Podoba in struktura okolice večjih mest se zato spreminja. Berry tako suburbanizacijo definira kot proces populacijske dekoncentracije, kjer so demografska gibanja usmerjena iz območij večje koncentracije proti manjšim. (Berry 1980 v Rebernik 2004: 54)

Suburbanizacijo razumemo kot preobrazbo oziroma urbanizacijo mestnega obrobja, obmestja pod vplivom mesta. (Vresk 2002: 156)

Bivalne prednosti mest so se zmanjšale oz. omejile na ponudbo specializiranih dejavnosti in delovnih mest. Vzroke lahko poiščemo v visoki stopnji motorizacije, razvoju informacijske in telekomunikacijske infrastrukture ter velike disperzije oskrbnih in storitvenih dejavnosti.

Stične oz. skupne točke, s katerimi se opredeljuje suburbanizacijo, so:

- pretok ljudi, dejavnosti, informacij med mestom in okolico,
- zmanjšanje števila kmečkega prebivalstva in ljudi na podeželju in v mestu,
- širjenje mestnega načina življenja v okolico mest,
- spremembe v sistemu vrednot med mestom in podeželjem.

Obmestje predstavljajo urbanizirana in/ali suburbanizirana naselja. Urbanistični terminološki slovar iz leta 1975 obmestje opredeljuje kot območje, ki je neposredno okrog mesta in prehaja v ruralno okolico. Naselje, ki je v obmestju in je z mestom funkcionalno povezano, imenuje obmestno naselje. Obmestje je tako vplivno območje mesta.

Naselja lahko ločimo po funkciji, ki prevladuje (rudarska, industrijska, centralna ...).

Vrišer je v govoril o mešanih ali prehodnih naseljih, ki so posledica deagrarizacije. Mednje je uvrstil spalna naselja. »To so običajno kraji v bližini velikih mest ali industrijskih središč, katerih prebivalci hodijo na delo v te centre, v kraju pa preživljajo svoj prosti čas in tam počivajo; od tod tudi naziv — spalna naselja.« (Vrišer 1978: 226) To je opazno tudi v satelitskem mestu Kamnik, kjer je v zadnjih desetih letih močno narasla gradnja enodružinskih hiš. »Potek suburbanizacije po svetu in pri nas potrjuje, da suburbanizirana obmestja postajajo prehodna območja med mestom in podeželjem. Na določen način se »specializirajo« tako, da služijo predvsem bivanju zaposlenih, ki delajo v mestu (spalna naselja).« (Sendi 2000: 19)

V suburbanih naseljih torej prevladuje bivalna funkcija oziroma spalna funkcija. Prebivalci naselja so zaposleni v mestu in ostalih zaposlitvenih središčih, kjer zadovoljujejo večino potreb. Posledico vidimo v intenzivni dnevni migraciji.

Vendar je že Vrišer (1978) opazil zametke drugih funkcij, ki so prihajale v suburbana naselja. Posebej jih sicer ni imenoval, vendar lahko sedaj (28 let kasneje) opazimo nove dejavnosti. Tako v suburbanih naseljih opazimo fiziognomske (spremenjen videz naselij), prebivalstvene (število prebivalstva v teh območjih raste) in pa tudi gospodarske spremembe (nove, različne dejavnosti). Kmetijstvo je močno padlo na račun storitvenih dejavnosti. V suburbana naselja se ne preseljujejo samo prebivalci iz osrednjega mesta, temveč tudi vse druge dejavnosti. Prva je bila trgovina, ki ima temeljno oskrbno vlogo. Sledile so ji industrija, skladišča, uradi ... Vse te spremembe so prinesle nova delovna mesta. Sedaj lahko povzamem, da imajo suburbana naselja poleg spalne tudi zaposlitveno funkcijo.

»V obmestnih naseljih, ki so podvržena spremembam, se prepletajo kmečke in nekmečke prvine.« (Pelc 1993) Več kot je nekmečkih prvin, bolj je naselje preobraženo. Ne smemo pozabiti, da suburbana naselja stojijo na nekdanjih ruralnih območjih oz. prva naselja tega tipa so preobrazba v preteklosti kmečkih vasi. Poznamo pa tudi novo nastala suburbana naselja, ki so rezultat prostorskega planiranja na večinoma nekdanjih travnih ali gozdnih površinah. Tako naselje je tudi v obmestju Kamnika, ki je predmet proučevanja mojega diplomskega dela. O tem bom podrobneje pisala v poglavju suburbanizacije Kamnika.

V suburbanih naseljih dominirajo enodružinske hiše z vrtom kot najprivlačnejši tip poselitve velike večine Slovencev. »Na suburbanih območjih je značilen zelo specifičen poselitveni vzorec – gre predvsem za samogradnjo sodobno oblikovanih družinskih hiš v nekdanjih povsem vaških naseljih.« (Verlič Christensen 1999: 172)

Pri prebiranju literature o suburbanih naseljih sem zasledila termin satelitska naselja. Ta naselja so v večji oddaljenosti od mestnega centra kot obmestna naselja. V upravnem, kulturnem, rekreacijskem pogledu so avtonomnejša. Tudi glede oskrbe in delovnih mest so »sateliti« samostojnejši, še vedno pa so znotraj meja mestne regije. V diplomskem delu se bom osredotočila na satelitsko mesto Kamnik.

Suburbano naselje ločujem od predmestja. Za predmestje velja del mesta, ki leži izven mestnega jedra (novi mestni deli). Suburbana naselja pa so samostojno ležeče pokrajine in ni potrebno, da ležijo neposredno ob mestni meji.

V slovenskem prostoru se je s pojavom suburbanizacije najintenzivneje ukvarjal Ravbar.

»Suburbanizacija v Sloveniji temelji na prostorski preobrazbi obmestij (fiziognomske spremembe v naselbinski mreži) in spremembah v sistemu vrednot med mestom in podeželjem.« (Ravbar 1995: 44, 45) Spremenjene navade, bogatejši življenjski standard, boljše možnosti komuniciranja so nadomestile nekdanje prednosti mestnih središč.

Suburbanizacijo označuje kot sklop procesov, ki se kažejo v širitvi mestnega načina življenja, v spremembah prostorskih vzorcev pokrajine in v posebnih oblikah poselitve. (Ravbar 1993: 324) Demografska gibanja so usmerjena iz območij večje koncentracije proti manjšim.

Mestno prebivalstvo se seli na obrobje, v obmestje, kjer se gradijo enodružinske hiše, ki predstavljajo najprivlačnejšo obliko bivanja v Sloveniji.

Nastajajo moderna omrežja centralnih krajev in suburbanizirano podeželje. »V fazi suburbanizacije ter dezurbanizacije se intenzivno razvijajo manjši urbani centri, kar je v Sloveniji pogojeno z veliko avtonomijo nekdanjih občinskih središč ter policentričnim prostorskim konceptom razvoja.« (Verlič - Dekleva 1996: 234)

3. RAZVOJ (SUB)URBANIZACIJE

Suburbanizacija se je s prostorsko širitvijo mest in z razvojem prometne tehnologije ter cestnega omrežja začela v 19. stoletju v ZDA. Čeprav so se železnice, podzemne železnice in avtomobilizem najprej razvili v Evropi, so bili ravno v ZDA najbolj navdušeno sprejeti in so najhitreje vplivali na spremenjeni način življenja. Posebno pred prvo svetovno vojno so bili vlaki in tramvaji učinkovitejše in cenovno ugodnejše prevozno sredstvo kot drugod po svetu. Razvoj linijskega javnega prometa je omogočil nastanek prvih predmestij v ameriških mestih.

Suburbanizacija v ZDA se je širila ob linijah javnega prometa kot rezultat selitev višjega in srednjega sloja prebivalstva iz mest na mestno obrobje v iskanju višje kvalitete bivanja. Ta pojav je pospešila množična proizvodnja avtomobilizma. Osebno prevozno sredstvo je postalo

Američanom dostopnejše. Poleg osebnega avtomobila pa je na vzpon suburbanizacije v ZDA vplivala izgradnja avtocest po letu 1950.

Za ameriški model je značilna prostorska segregacija. Namreč, status in dohodek sta v soodnosu z obmestjem. Gre za območje, ki nudi dom večjemu delu populacije z univerzitetno izobrazbo in višjimi dohodki. Cenejša zemljišča na obrobju večjih metropolitanskih mest v kombinaciji z meddržavnimi avtocestami in osebni avtomobil so predstavljali formulo za uresničitev ameriških sanj. Te se kažejo v imetju prostorne hiše z vrtom, imeti avto, delati v prijetnem okolju in vzgajati otroke v mirni in varni soseski (brez kriminala) (Jackson 1985)

Suburbanizacija je v ZDA dosegla višek v petdesetih letih dvajsetega stoletja, v Evropi leta 1970, v Slovenji desetletje kasneje.

3. 1 OBDOBJE INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE

Z odpiranjem velikega števila delovnih mest je industrija v mestu povzročila deagrarizacijo prebivalstva in tudi preobrazbo podeželja. Kmetje so zapuščali podeželje in se zaposlili v industrijskih obratih kot nizko kvalificirana delovna sila. Delavci so v mestu videli možnost zaslužka, boljše življenje, višji standard. V kmetijstvu je bilo preveč delovne sile zaradi novega, modernejšega načina obdelovanja in mehanizacije. Tako je nastala kontinuirana migracija prebivalstva iz vasi v mesto. To je pripeljalo do deagrarizacije podeželja in njegove depopulacije. Številna podeželska naselja, srednjeveška mesta in trgi so v času industrializacije in urbanizacije začeli stagnirati. »Ta proces je prizadel predvsem nekdanje izrazito kmetijske pokrajine, ki so bile tudi najpogosteje naseljene.« (Sendi, 2000: 18) Za ta čas je bila značilna velika koncentracija prebivalstva in proizvodnih dejavnosti v industrijskih in upravnih središčih. Tako je prišlo do eksplozije industrijskih mest na eni strani in praznjenja podeželskih naselij na drugi strani.

Lastniki proizvodnih objektov so za svoje delavce zgradili stanovanjske kolonije, ki so bile locirane v bližini tovarn. Delovno mesto je bilo tako v neposredni bližini njihovih bivališč.

Z razvojem prometa (železnice, tramvaja) se je ta koncentracija postopoma zmanjševala in mesto se je intenzivno širilo. V mestu so se začeli oblikovati funkcionalni predeli. Mestno središče je izgubljalo stanovanjsko funkcijo. Zaradi osrednjega položaja in velike dostopnosti je postalo privlačno za banke, zavarovalnice, trgovine ... Zemljišča so bila draga, najemnine visoke.

Mestni prostor se je širil vzdolž prometnih linij in brisal meje med mestom in podeželjem.

V širšem prehodnem pasu med mestom in podeželjem so nastala nova suburbana naselja. Gostota poselitve je bila nizka, tja se je preseljevalo vedno več mestnega prebivalstva.

V literaturi ponavadi obdobje industrijske revolucije označujejo kot čas klasične oblike suburbanizacije. Vzdolž prometnih poti, v vilskih predmestjih so se naseljevali višji sloji v omejenem obsegu.

Zgoraj povedano je bilo značilno predvsem za anglosaksonski tip industrializacije in urbanizacije.

Nekateri avtorji, ki so pisali o suburbanizaciji predstavljajo naslednje faze.

R. Drewettu suburbanizacija predstavlja fazo v razvoju mest, ki se pojavi, ko urbanizacija doseže določeno stopnjo razvoja. Faze gospodarskega razvoja primerja s fazami industrializacije. Industrializacija ustreza centralizaciji, terciarizacija pa suburbanizaciji.

Navaja naslednje stopnje (Drewett 1986) :

- urbanizacija: pojavi se na začetku industrializacije, ko mestno prebivalstvo raste zaradi kopičenja industrijskih dejavnosti v mestu, migracije iz zaledja v mestna središča, kjer je možna zaposlitev in višji dohodek,
- urbanizacija – suburbanizacija: gospodarsko sodelovanje med regijami narašča, intraregionalne interakcije (menjava dobrin in storitev), rast mest se postopoma zmanjšuje, kvaliteta urbane oskrbe se izboljšuje,
- suburbanizacija: mesto se širi, prebivalstvo in produkcijske enote se selijo na mestno obrobje, interakcija med mestnimi območji se povečuje (imigracije, inovacije)
- dezurbanizacija: prebivalstvo velikih aglomeracij se seli nazaj na zaledja in v manjša mesta

Po mnenju nekaterih teoretikov ima proces urbanizacije štiri značilne stopnje:

1. urbanizacijo – prebivalstvo teži iz podeželja v zgoščena mesta,
2. suburbanizacijo – prebivalstvo teži iz mesta v predmestje,
3. dezurbanizacijo – prebivalstvo teži iz urbanih področij nasploh,
4. reurbanizacijo – prebivalstvo se vrača v osrednja območja mest ali pa se tvorijo nova urbana središča.

Mušič vidi Slovenijo v drugi stopnji »popredmestnja« in hkrati že sluti težnje v smeri dezurbanizacije. Tretja stopnja je še posebej pogojena z našo kulturo malih naselij in razpršenega podeželja. (glej Mušič 1980: 26)

V Ameriki in kasneje tudi drugod po svetu, se je uveljavil nov izraz za pojasnjevanje sodobnih urbanizacijskih procesov. Gre za termin »urban sprawl« (razraščanje) – razpršena urbanizacija. (glej Rebernik 2004: 57). V literaturi ima negativen predznak, ker predstavlja nasprotje »kompaktnemu« mestu, za katerega je značilna visoka gostota, centraliziran razvoj in diverzifikacija funkcij. (glej Chin 2002: 3)

O. Boustedt je odnos med mestom in okolico razdelil na tri faze razvoja. Za osnovo je vzel družbeno-ekonomski, predvsem pa prometni razvoj. (glej Vresk 1984: 95)

Prva faza je klasična oblika suburbanizacije. Nastala je z razvojem železnice. Železnica povezuje mesto in okolico ter vpliva na razvoj predmestij. Mesto se širi vzdolž prometnic.

Druga faza je specifičen proces suburbanizacije. Vpliv mesta na okolico se širi zaradi močnega individualnega avtomobilskega prometa. Enodružinska hiša v naravnem okolju in avto sta simbol te faze. Razvijajo se stanovanjska suburbana naselja višjega sloja.

Tretji fazi ne daje posebnega imena, opiše pa jo z dnevnimi migracijami delovne sile v mesto. Urbanizacija se širi še naprej v prostor.

3. 2 OBDOBJE METROPOLITANIZACIJE

Suburbanizacija 20. stoletja je del splošnega procesa metropolitanizacije, ki ga lahko označimo kot gigantsko rast posameznih mest v prostorskem smislu in glede na število prebivalstva. Gre za funkcijsko prerazporeditev med mestom in okolico, ki jo spremlja dobra prometna povezanost in visoka dnevna migracija prebivalstva. (glej Seferagič 1975: 28)

V začetni fazi je prevladoval proces koncentracije prebivalstva in dejavnosti v strnjenih naseljih. V kasnejših urbanih aglomeracijah se je pojavil nasproten proces decentralizacije in disperzije. V Evropi je poleg enodružinskih hiš v obmestnih in robnih območjih opazna gradnja satelitskih stanovanjskih naseljih s stopnicami in večstanovanjskimi hišami.

Prebivalstvo, prvotno nižjega socialnega statusa, ki si je finančno opomoglo, se naseljuje v suburbanih območjih. Opazna pa je segregacija različnih socialnih skupin. Predvsem v ameriških mestih je značilno, da se v suburbanih naseljih ločeno naseljujejo nižji, srednji in višji sloji prebivalstva. (glej Hariss 1999)

Industrija je vse manj vezana na surovinska in energetska območja, potrebuje pa vse več prostora in dobro prometno dostopnost. Govorimo o suburbanizaciji industrije. Industrijski objekti se selijo na suburbano območje mesta, kar je posledica cene zemljišč, saj je le-ta nižja kot v središču mesta. V ta del se selijo tudi trgovine, storitvene dejavnosti. Suburbana naselja se osamosvajajo, postajajo ekonomsko neodvisna od centra. S selitvijo dejavnosti v ta del se odpirajo nova delovna mesta, predvsem v terciarnem sektorju. Govorimo o »tretji industrijski revolucij«, o prehodu industrijske v informacijsko družbo.

Torej, iz osrednjega dela mesta metropolitanskih območij se je na obrobje najprej selila industrija, z nastankom prvih trgovskih središč pa tudi trgovina. Tako v zahodni Evropi kot tudi v ZDA je suburbanizacija trgovine dosegla višek v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Postopoma so ji sledile številne storitve. Decentralizirajo se poslovne storitve, ki so bile do konca sedemdesetih let locirane skoraj izključno v mestnih središčih. Od sredine osemdesetih let dalje decentralizacija zajame še sedeže podjetij, raziskovalne centre ter finančne in druge zahtevnejše poslovne storitve. Takšna poslovna središča se odlikujejo s prostorsko koncentracijo dejavnosti in dobro dostopnostjo. Tako se oblikujejo velika poslovna središča s spektrom specializiranih dejavnosti (poslovnih, trgovskih, finančnih, kulturnih ...). Garreau govori o »edge cities«, robnih mestih, ki so funkcionalno vedno bolj neodvisna od centralnega poslovnega središča. (glej Garreau 1988)

V Ameriki in kasneje tudi drugod po svetu, se je v zadnjem času uveljavil nov izraz za pojasnjevanje sodobnih urbanizacijskih procesov. Gre za termin »urban sprawl« (razraščanje) – razpršena urbanizacija. (glej Rebernik 2004a: 57). V literaturi ima negativen predznak, ker predstavlja nasprotje »kompaktnemu« mestu, za katerega je značilna visoka gostota, centraliziran razvoj in diverzifikacija funkcij. (glej Chin 2002: 3)

Če povzamemo ugotovitve posameznih faz suburbanizacije, lahko rečemo, da je s širjenjem urbanizacije in preseljevanjem prebivalcev v okoliška naselja prišlo do zanimive spremembe.

Mesta z vsem svojim bliščem niso več najbolj privlačen prostor bivanja, ampak je to postala njihova okolica, ki nudi drugačne bivanjske razmere.

»Sodobna postindustrijska mesta postajajo vedno bolj mesta 'gostov' in 'obiskovalcev', vedno manj pa mesta trajnejših prebivalcev – fiksnih, utrjenih lokalcev s stalnim prebivališčem.« (Martinotti, 1993: 16, prim. Allen et. al., 1999, v Hočevar 2000: 149)

4. SUBURBANIZACIJA V SLOVENIJI

4.1 MOTIVI SUBURBANIZACIJE

»Za vsako selitev se posameznik odloči na podlagi presoje »tveganja«, kako uspešno si bo v novem okolju uredil osnovne življenjske razmere, ki jih primerja s tistimi, ki jih že ima, če se ne preseli. Dejansko pa odločitev za selitev pomeni ob sedanjih spremembah regulacijskih mehanizmov priseljevanja »skok v neznano.« (Verlič, Christensen 1999: 168)

Suburbanizacijo sem uvrstila med moderne selitve, iz urbanih središč na obrobje. Želja posameznika po boljšemu delovnemu okolju ter tipu in kakovosti bivalnega okolja sta glavna dejavnika, ki jima sledijo moderne selitve. Starost, spol in zaposlitev so bili najpomembnejši dejavniki preteklih selitev. Danes prihajata v ospredje življenjski cikel in življenjski stil. Z večanjem starejšega dela populacije se povečuje tudi verjetnost, da si ti ustvarijo tretje (novo) življenjsko obdobje. Tako se povečuje možnost, da se na stara leta preselijo v najprivlačnejše suburbano okolje, v enodružinsko hišo z vrtom. Na tem mestu bi opozorila na vikend hiše, saj je za Slovenijo poleg preseljevanje mestnega prebivalstva v njegovo okolico še veliko bolj značilno razseljevanje mestnega prebivalstva ob koncu tedna v »vikend hiše«. »Vse več je primerov, ko sčasoma take hiše postanejo tudi stalno naseljene s prej mestnim prebivalstvom.« (Ravbar 1994: 121) Predvsem to velja za starejše prebivalstvo, upokojence, ki ob upokojitvi zapustijo svoje stanovanje otrokom, sami pa se preselijo »na vikend«. Ta vzorec selitve je treba povezati z razvojem prometne in informacijske infrastrukture, ki je imela pomembno vlogo pri napredku suburbanih naselij. Gre za to, da so se urbanizacijski vplivi v teh vikend naseljih spremenili in sedaj nudijo veliko boljše pogoje za bivanje kot takrat, ko je bil »vikend« zgrajen za počitek in

rekreacijo. Naselje se je suburbaniziralo in ohranilo tiste prioritete, zaradi katerih je bivanje tu atraktivnejše kot v mestnih središčih.

Drugi vse pomembnejši dejavnik pa je življenjski stil, ki ga sestavljajo izobrazba, vrsta dela in kulturni vzorci. Izobrazbena raven prebivalstva v suburbanih naseljih se zvišuje. Torej lahko računamo na nadaljevanje sprememb v teh naseljih. »Po grobih izračunih živi leta 1990 v Sloveniji v enostanovanjskih družinskih hišah okrog 1,3 milijona ljudi. Od tega okoli tristo tisoč v mestih in več kot 550.000 v njihovih obmestjih.« (Ravbar 1995: 56) Ta pojav je najbolj opazen v ljubljanski regiji in satelitskih mestih. Najpogostejši vzrok za selitev je zaposlitev, predvsem med tistimi z visoko izobrazbo. Iskalec zaposlitve v svojem kraju ne najde delovnega mesta, ki bi ustrezal njegovi izobrazbi, zato išče delo v drugi občini, regiji ali celo državi. Ti kadri iščejo delo v terciarnem sektorju, kamor spadajo finančne, servisne, poslovne, izobraževalne dejavnosti.

Življenje v suburbanem naselju je zelo privlačno, ker se tam kažejo posebne možnosti za pravo družinsko življenje in bivanje. Po raziskavah Slovenskega javnega mnenja iz leta 1992 je 90.5 odstotka anketirancev menilo, da bi bilo dobro, če bi v bližnji prihodnosti dali več poudarka družinskemu življenju. Čeprav priseljeno prebivalstvo v suburbana naselja s seboj prinaša mestni način življenja, je v anketi iz leta 1992 89.2 odstotka vprašanih menilo, da bi bilo v prihodnosti dobro, če bi živeli bolj preprost in naraven način življenja. Možna odgovora sta bila še »bilo bi slabo« ali »vseeno mi je.« (Toš 1999: 145)

Raziskave Slovenskega javnega mnenja v obdobju 1968-1990 potrjujejo domnevo, da je hiša z vrtom v naselju najprivlačnejša oblika bivanja (Tabela 4.1).

Tabela 4.1: Navedli vam bomo običajne načine bivanja, stanovanja. Povejte nam, kako sedaj stanujete, in kako bi najraje stanovali, če bi imeli možnost za to?

Sjm	1969		1978		1986	
	stanuje sedaj (%)	bi želel stanovati (%)	stanuje sedaj (%)	bi želel stanovati (%)	stanuje sedaj (%)	bi želel stanovati (%)
Hiša na samem	10.4	14.0	13.6	24.6	17.6	22.8
Hiša z vrtom v naselju	34.4	52.3	48.4	61.7	49.2	68.4
Vrstna hiša	3.6	3.9	3.8	3.2	2.1	2.2
Stanovanjska zgradba z do 10 stanovanj	15.4	1.9	13.0	3.4	8.8	2.5
Blok z večjim številom stanovanj	11.5	2.8	16.8	4.2	17.6	3.4
Stolpnica z dvigalom	1.2	1.0	3.7	0.8	4.6	0.7
Je kmet	21.7	21.8	-	-	-	-

Vir: Toš, 1997.

Pri analiziranju podatkov je treba upoštevati, da leta 1969 kmetje na zgoraj postavljeno vprašanje niso odgovarjali. Vendarle je razvidno, da se je želja po bivanju v hiši z vrtom v naselju skozi leta povečevala. Tako je bilo lahko na eni strani opaziti znatno šibkejšo željo po bivanju v vrstni hiši, bloku, stanovanjski zgradbi do 10 stanovanj in stolpnici, na drugi strani pa se je povečal odstotek anketirancev, ki so želeli v hišo na samem in v hišo z vrtom v naselju.

Vzrok za selitve določenih skupin prebivalstva se v Sloveniji razlikuje od ostalih evropskih držav. »Med njimi je treba omeniti slab dostop do zazidljivih zemljišč in stanovanj v mestih ter manj razvejan trg delovne sile.« (Verlič- Dekleva 1996: 234)

Tu želim poudariti odnos Slovencev do lastnine. Slovenci čutimo močno potrebo po varnosti, ki nam jo nudi lastno stanovanje. Ta poleg varnosti in stabilnosti nudi višji status v skupnosti, premoženje in naložbo, varnost na stara leta, možnost zapuščine dedičem. (Mandič 1996: 217) Stanovanjski standard je pomemben stanovanjski kazalec kakovosti življenja. »Stanovanje s svojim videzom, lokacijo in cenovnim razredom je (lahko) zunanji izraz tega, kar je posameznik »dosegel v življenju« in kakšna je njegova družbena veljava.» (Mandič 1996: 215)

V Sloveniji je v primerjavi z ostalimi deželami Evropske skupnosti opazen zelo velik delež lastnih stanovanj in nizek delež najemnih stanovanj. Statistični podatki dokazujejo, da je v Sloveniji zelo majhna zastopanost najemnih stanovanj. »Obseg najemnikov se je skrčil na

približno tretjino vrednosti iz leta 1984.« (Mandič 1996: 227) V svoji hiši smo bolj neodvisni kot v najemniškem stanovanju, ni se nam treba ozirati na najemodajalca in sosede. »Želimo povečati svoj prostor dejavnosti z večjo in primernejšo površino v stanovanju in izzven njega.« (Heck v Gluck 1993: 57) Mandičeva je dokazovala, da je velik odstotek lastnih stanovanj, poleg višjega statusa in varnosti, ki ga le-ta nudi, tudi posledica neprimernih najemnih stanovanj na trgu. Največ podstandardnih stanovanj je ravno na najemniškem trgu in to predvsem po privatizaciji v Sloveniji. Po privatizaciji so namreč znotraj najemnega sklada stanovanj ostala predvsem manjša stanovanja slabše kakovosti in na slabših lokacijah. (glej Stanovnik 1994 v Mandič 1996: 222) Tudi cene za gradbene površine so v suburbanem okolju nižje kot v središčih. Iz povedanega sledi, da so revna ponudba najemnih stanovanj, pomanjkanje stanovanj v mestih ter ugodna gradnja v zasebni lasti tudi razlogi suburbanizacije.

Zanimivo je, da suburbanizacijo lahko povezujemo z razreševanjem socialnih problemov v mestu. Kot ugotavlja Ravbar (Ravbar 1994) so še ne dolgo nazaj številna industrijska podjetja socialno problematičnim skupinam omogočala gradnjo stanovanjske hiše v obmestnem naselju z zelo ugodnimi kreditnimi pogoji. Seveda pa v tem primeru ni šlo za dobro situirane mestne prebivalce, ki lahko uresničijo svoje sanje o bivanju v enodružinski hiši zunaj mesta, ampak za najnižji sloj prebivalstva, ki mu je družba pomagala uresničiti precej boljše bivanjske razmere v suburbanem naselju.

Naslednji vzrok za selitve prebivalstva iz mesta je ekološke narave. Gre za onesnaženo okolje v stanovanjskih območjih vseh mest.

V zadnjem času je pri selitvenih procesih v suburbana naselja opaziti pomembno vlogo, ki jo igrajo storitve, predvsem servisne dejavnosti, ki prihajajo na suburbije. Posledica je porast zasebnih podjetnikov.

Vzroki za gradnjo enodružinskih hiš pa niso samo v intenzivnem priseljevanju na suburbanizacijska območja, vzroki so v ekonomskih in sociopsiholoških motivih. Številne javnomnenjske raziskave so pokazale, da so želje večine prebivalstva živeti v enodružinski hiši z vrtom na lastnem zemljišču. Ker je bila gradnja v lastni režiji cenejša, cena zemljišč pa nižja

zaradi slabše komunalne opremljenosti, so to željo lažje izpolnili. Razlogi za gradnjo so tudi v dobri prometni dostopnosti, višji kvaliteti bivalnega okolja, dostopnosti do delovnih mest. »Danes je v Sloveniji približno 33 % stanovanj v večstanovanjskih hišah, 63 % pa v prosto stoječih enodružinskih hišah. Številne raziskave javnega mnenja so pokazale, da je predstava povprečnega Slovenca o hiši sredi vrta še vedno močno prisotna in je ta oblika stanovanja tudi najbolj zaželena.» (Sendi 2000:17)

Najbolj zaželena lokacija enodružinske hiše je v majhnem kraju v bližini mesta, v suburbanem naselju, kar dokazujejo raziskave Slovenskega javnega mnenja v obdobju 1968-1998.

Tabela 4.2: Če bi lahko prosto izbirali, v kakšnem kraju oziroma mestu bi najraje živeli?

SJM	1969	1986
na samem izven naselja	14.2	15.5
V majhnem kraju v bližini mesta	42.0	41.2
V majhnem podeželskem kraju do 500 prebivalcev	13.9	19.9
V večjem podeželskem kraju z nad 500 do 2000 prebivalcev	6.4	7.2
V kraju z nad 2000 do 10.000 prebivalcev	9.2	5.3
V mestu z nad 10.000 do 50.000 prebivalcev	5.0	5.0
V mestu z nad 50.000 do 500.000 prebivalcev	6.9	2.5
V mestu z nad 500.000 prebivalcev	1.6	0.7

Vir: Toš, 1997.

Na podlagi tabele je razvidno, da se je želja po bivanju v majhnem kraju blizu mesta med leti 1969 in 1986 ohranila. Glede na intenzivnost suburbanizacije v današnjem času se je ta želja ohranila.

Ravbar je opravil raziskavo suburbaniziranih območij v Radovljiški in Novomeški kotlini ter ob obalnih mestih s pomočjo javnomnenjske ankete. Ciljna skupina so bili prebivalci, ki so se pred časom preselili iz mesta na proučevano območje. Zemljišče so si kupili, torej ga niso podedovali. Vprašanje se je glasilo: »Zakaj ste postali prebivalec tega naselja«? Odgovore podajam v nadaljevanju.

- 43 % anketirancev se je naselilo v suburbanizirana naselja zaradi želje živeti na svojem, brez odvisnosti v večji svobodi;
- 35 % je želelo živeti na deželi, kjer so blizu narave in imajo mir;
- 34 % je navedlo kot vzrok selitve pomanjkanja (najemniških) stanovanj v mestu;
- 29 % vprašanih je naložilo sredstva in postalo neodvisnih od povečevanja najemnin;
- 18 % je videlo v novem bivališču možnost za sprostitev, kjer imajo svoj vrt za »brkljanje»
- 17 % vprašanih je pobegnilo iz mesta, stran od onesnaženja;
- 4 % so imeli potrebo po prostoru zaradi profesionalnih razlogov (obrt);
- 2 % anketiranih je navedlo kot odgovor možnost izbire sosedov.

Na podlagi odgovorov je navedel naslednje motivacijske elemente suburbanizacije (povzeto po Ravbar v Geographica Slovenica 1992):

- potreba po varnosti in neodvisnosti – Slovenci se veliko bolje počutimo v lastni hiši kot v najemniškem stanovanju in imamo raje naravo kot pa sive bloke, še posebno če imamo poleg lepega okolja tudi dobro prometno dostopnost do delovnih mest;
- predvsem mlade družine vidijo razloge za selitev v neprimernosti stanovanj na najemniškem trgu;
- določena skupina ljudi izraža željo po vrnitvi na deželo, v naravo, stran od onesnaženih mest, ki predstavljajo sovražno okolje.

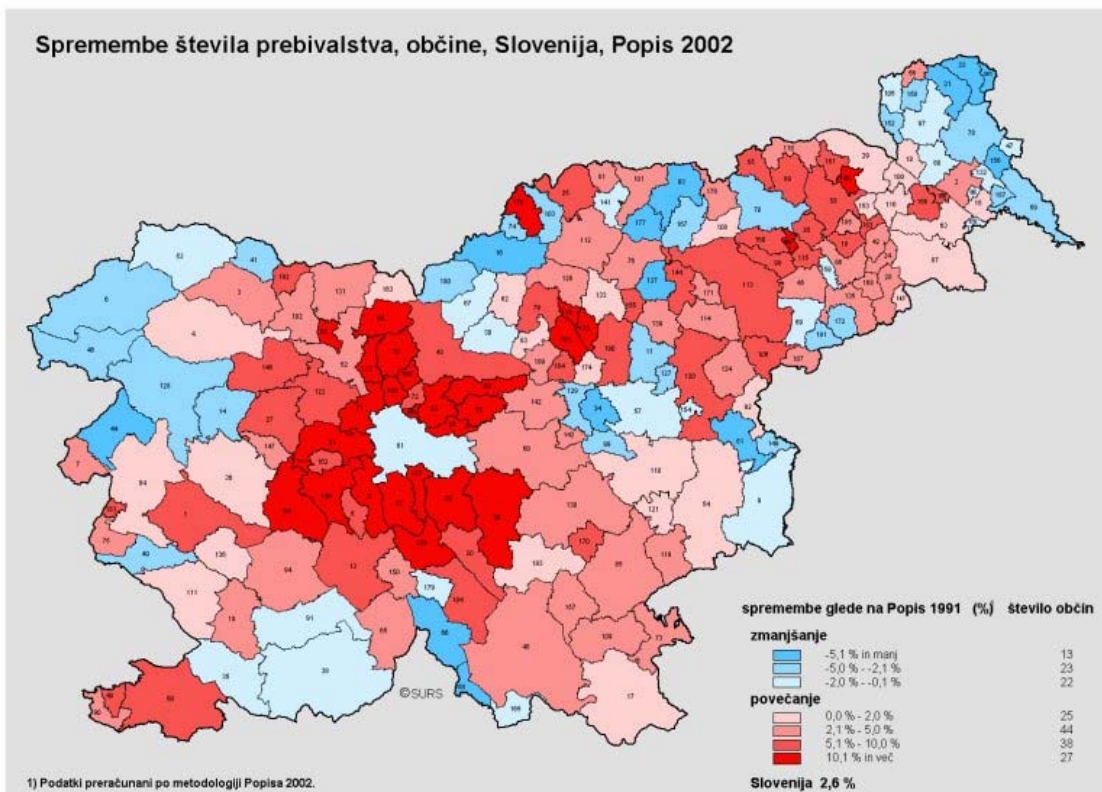
»Vsekakor pa ne moremo mimo selitvenih motivov, ki jih poganjajo temeljne eksistenčne potrebe kot so možnost za preživetje v določenem prostoru, kmetijska prenaseljenost, nerazvitost oz. ne/dostopnost delovnih mest.« (Kos 2000 :64) Čeprav je v današnjem času poplava tehnoloških inovacij (komunikacijske, prometne infrastrukture), marsikje prihaja do migracije zaradi osnovnih eksistenčnih motivov.

Razlike v mobilnostnih motivacijah so prisotne tudi glede na starost, izobrazbo, poklicni status. Po raziskavah, ki so bile narejene na temo mobilnosti, je razvidno, da z izobrazbo pripravljenost na spremembo bivanjskega okolja narašča, s starostjo pa pada. »Starejši in prebivalci manjših naselij, tj. podeželskih krajev, so relativno manj pripravljeni na selitve tudi znotraj Slovenije, višje izobraženi prebivalci večjih urbanih naselij pa dokaj bolj opazno razmišljajo o zamenjavi kraja bivanja.« (Kos 2000: 70) Glede na povedano, bi sklepala, da so nosilci suburbanizacije v

večini višje izobraženi. Vendar pa podatki kažejo, da gre za mešano strukturo prebivalstva. To je še en dokaz, da so motivi za selitve še vedno prevečkrat temeljne eksistenčne potrebe. Proces suburbanizacije je tako velik predvsem zaradi želje večine Slovencev po svoji hiši v naravnem okolju. Seveda je prisotnih še veliko drugih dejavnikov, le da je ta najmočnejši.

4. 2 ZNAČILNOSTI (SUB)URBANIZACIJE V SLOVENIJI

Slika 4.1: Spremembe števila prebivalstva po občinah, Popis prebivalstva 2002

(Popis prebivalstva 2002)

Za Slovenijo je značilen urbani primanjkljaj. Relativno malo ljudi živi v mestih. V primerjavi z drugimi evropskimi državami je značilna relativno nizka stopnja urbanizacije, le nekaj nad 50%. Kljub temu je za slovenski prostor od leta 1948 do 1970 značilna hitra urbanizacija, saj se je delež mestnega prebivalstva povečal od 26 % leta 1948 na 36% leta 1961, 45% leta 1971 in 49% leta 1981. Naraščanje mestnega prebivalstva je bila posledica deagrarnizacije in industrializacije,

ter priseljevanja prebivalstva iz ruralnih območij Slovenije in ostale Jugoslavije v mesta. Tako je bil v šestdesetih letih v Sloveniji najmočnejši selitveni tok s podeželja v bližnja zaposlitvena središča, ob sočasni spremembi v zaledjih industrijskih krajev, ki so bila močna gravitacijska območja dnevnih migrantov. V drugi polovici sedemdesetih let je bil opazen padec tega procesa. V osemdesetih letih pa se selitveni tokovi obračajo v nasprotno smer. Migracije so se usmerile iz mestnih središč na mestno obrobje, pa tudi iz podeželja na obrobje. »Ta proces je bil v naših razmerah izredno hiter in je kljub močnim migracijskim tokom ter preseljivanjem pustil na podeželju še v isti generaciji močne vezi – navezanost na zemljo, podeželje.« (Ravbar 1994:121) To je vsekakor večna značilnost Slovencev.

Po letu 1981 je po statističnih podatkih opazna počasnejša rast mestnega prebivalstva. Naša mesta izkazujejo v obdobju 1982 – 86 še pozitivni migracijski saldo v skupni višini +10.572 prebivalcev. Po letu 1987 je zabeležen dramatičen preobrat, saj je v obdobju 1987-93 migracijski saldo že močno negativen tudi že -10.195 (v skupini mest z nad deset tisoč prebivalci pa celo -13.286), v obdobju 1994-98 se število poveča na -17.141 prebivalcev. Med mesti z negativnim migracijskim saldonom v opazovanem obdobju prednjači Ljubljana (-8024 prebivalcev), sledi ji Maribor (-3361), obalna mesta (-2539), med njimi Koper (-1610), pa tudi Jesenice (-1540), Ptuj (-991), Celje (-1244). Našteti primeri nakazujejo tendence razseljevanja mest. (Ravbar 2000) V osemdesetih letih je urbanizacija prešla v (sub)urbanizacijo širših zgostitvenih območij okoli večjih mest. Največjo stopnjo rasti so imela obmestna naselja v okolici večjih regionalnih središč. Po letu 1981 je prebivalstvo v suburbaniziranih območjih raslo hitreje od demografske rasti v mestih. »Letna stopnja rasti v urbaniziranem zaledju slovenskih mest se je po letu 1981 povečala za 42 % in za trikrat presegla naravno rast prebivalstva v Sloveniji. Po drugi strani pa se je prebivalstvena dinamika v mestih prepolovila.« (Ravbar 1995: 52) Po tem lahko sklepamo, da se je prebivalstvo iz mesta usmerilo na obrobje mest. V devetdesetih letih se je proces suburbanizacije v Sloveniji še okrepil.

Ravbar ugotavlja, da v Republiki Sloveniji na suburbaniziranih območjih prebiva 607.776 prebivalcev, to je skoraj tretjina slovenskega prebivalstva. »Številčno najboljše sklenjeno suburbanizirano območje je v ljubljanski mestni regiji in šteje 143.500 prebivalcev, kar predstavlja slabo četrtno prebivalstva, živečega v slovenskih obmestjih ali 29,5 % vsega

prebivalstva ljubljanske mestne regije.« (Ravbar 1995: 51) Na drugem mestu je mariborska regija, ki ima v suburbaniziranem območju 95.500 prebivalcev ali 36 % vsega prebivalstva v tej regiji. Na tretjem mestu je celjsko območje, ki ima 62.084 prebivalcev in 56,3 % vsega prebivalstva. Sledi gorenjsko suburbanizirano območje, ki vključuje obmestna naselja ob Kranju, Trziču in pa tudi somestja Radovljice — Jesenice — Bled z 58.979 prebivalstva (40,7 %). Ostala suburbanizirana področja, ki so okoli praviloma manjših slovenskih mest, imajo manj kot 20 tisoč prebivalcev. V obalni mestni regiji pa ima suburbanizirano območje 30,8 tisoč prebivalcev (37,7 %). Več kot tretjino (35, 0 %) slovenskih območij je suburbaniziranih, merijo pa 262.245 ha (2,9%). »Največji delež naselij, ki sodijo k suburbanim območjem, je v obmestjih obalne mestne regije — Koper (72,0 %), Izola (80,8 %) in Piran (63,6 %), na Gorenjskem — Radovljica (52,6%), Jesenice (58,1 %), Trzič (80,6 %) in Kranj (81,5 %), v celjski kotlini — Žalec (45,3 %), Šentjur pri Celju (58, 2 %), Celje (60,3 %) in Velenje (61,5 %) in nekaterih delih ljubljanske mestne regije — Domžale (41,6 %), Ljubljanske občine (46,3 %), Vrhnika (63,6 %) in Kamnik (64,3%).« (Ravbar 1995: 51).

Končni podatki Popisa prebivalstva 2002 kažejo, da je proces suburbanizacije v Sloveniji najbolj izrazit v Ljubljani in njenih sosednjih občinah, nekoliko manjši pa v Mariboru.

V občini Ljubljani se je v primerjavi s popisom iz leta 1991 število prebivalcev zmanjšalo za dobrih 2 tisoč, v Mariboru celo za 5 tisoč. Po drugi strani Ljubljano skoraj v celoti obkrožajo občine, ki imajo nadpovprečno rast prebivalstva tudi v obdobju 1991-2002. Predvsem izstopajo občine Škofljica, Trzin, Ig in Brezovica, kjer se je število prebivalstva povečalo za več kot 20 %. (Statistične informacije, št.93/2003: 69) Depopulacijski proces pa se še vedno nadaljuje na obrobni in obmejni območjih Slovenije.

Gostota prebivalstva v slovenskih obmestjih je sedemkrat manjša od gostote poseljenosti v mestih. V primerjavi s podeželskim območjem pa desetkrat večja. Najvišjo gostoto imajo obmestja Izole, Jesenic, Lendave, Ljubljane, Pirana, Radelj, Raven na Koroškem, Trziča in Maribora. Gostota poselitve je tu nad 500 preb/ km².

Klemenčič je suburbanizacijo v Sloveniji opazil:

- na obrobju nekaterih mest zaradi razvoja drobne obrti;

v krajih, kjer turizem dobiva prevladujočo funkcijo pred industrijo in kmetijstvom (Kranjska Gora, Bled, Bohinj, Zgornje Posočje);

- v obmejnih območjih, zlasti ob južnem delu slovensko italijanske meje med Gorico in Koprno, kar je posledica uveljavljanja odprtosti meja. (Klemenčič v Ravbar 1993)

4. 3 NAJPOMEMBNEJŠI INDIKATORJI SUBURBANIZACIJE

Bistvo suburbanizacije je v bogatem spektru izmenjujočih se dogajanj med mestom in njegovim obmestjem ter v preobrazbi tistega dela podeželja, ki obdaja to mesto. Ta spekter predstavljajo indikatorji suburbanizacije, s katerimi si pomagamo razumeti omenjen proces. Glede na to, da je suburbanizacija zelo kompleksen proces, ima tudi mnogo kazalcev s pomočjo katerih jo proučujemo.

Za lažje razumevanje suburbanizacije bom na kratko predstavila tiste kazalce, ki so po mojem mnenju najpomembnejši. Skušala sem jih izbrati in predstaviti s sociološkega vidika.

Na podlagi spodaj naštetih indikatorjev bom v poglavju z naslovom Obseg suburbanizacije v Kamniku, dokazovala, da je v tem mestu suburbanizacija zelo močno izražena.

4. 3. 1 SELITVENA MOBILNOST

Ljudje smo navezani na svoj dom, na okolje, v katerem živimo. »Okolju, v katerem živimo, želimo pripadati, biti poznani in priznani.« (Heck v Gluck 1993: 59) Z ostalimi prebivalci svojega kraja čutimo medsebojno pripadnost. V svojem bivalnem okolju imamo ožje prijatelje. Zapustiti svoje bivališče in se preseliti drugam ni lahek korak. »Preseljevanje je torej v našem prostoru nedvomno zelo redek pojav in zato pomembna, celo dramatična življenjska odločitev.« (Kos 2000: 68) Raziskave so pokazale na zelo nizko pripravljenost na selitve Slovencev znotraj nacionalnega prostora.

Tabela 4.3: Ali bi se bili pripravljene preseliti, če bi s tem lahko izboljšali svoje delovne ali življenjske pogoje?

(min. = 1; maks. = 5) povprečje

a. v drug kraj ali mesto v isti pokrajini	2.83
b. v sosednjo pokrajino	2.46
c. na drug konec Slovenije	2.27
d. v sosednje države	2.08
e. v druge države Evrope	2.04
f. izven Evrope	1.181

Vir: Kos, 2000: 67.

Le za selitev v drug kraj ali mesto v isti pokrajini, zaradi boljših življenjskih pogojev, se je bilo pripravljeno odločiti več kot 50 % anketirancev. Opazimo, da je navezanost na nacionalni ravni večja od regionalnega in lokalnega nivoja. Selitvena mobilnost je zelo kompleksen in širok pojem, zato se bom v svoji nalogi oprla le na tiste, ki so v medsebojni povezavi s suburbanizacijo oziroma na selitve, ki potekajo v suburbano okolje.

»Spreminjanje prostorskega okolja hkrati pomeni spreminjanje socialnega okolja, kompleksa družbenih odnosov, zamenjavo socialnega sistema: skupin, institucij, norm, vrednot itd.« (Klinar 1976: 15) Raziskave Slovenskega javnega mnenja v obdobju 1968-1998 so pokazale, da je bilo leta 1969 74.1 % anketirancev navezanih na domači kraj. Leta 1986 se je odstotek še povečal na 80.4 %. Tudi ankete iz leta 1993 so potrdile visoko navezanost na domači kraj.

Vzroki in motivi selitve so številni in se z družbenim razvojem spreminjajo. Več o tem pišem v poglavju o motivih suburbanizacije.

Na splošno je za Slovenijo značilna nizka mobilnost. V primerjavi z Američani je za nas značilna »zakoreninjenost« oz. prostorska nemobilnost.

Vendarle kljub povedanemu podatki kažejo, da se mestno prebivalstvo dejansko vse bolj seli v bližnjo okolico mesta. Leta 1971 je v suburbaniziranih naseljih prebivalo 36 % priseljencev, leta 1981 se je ta delež povečal na 41.6 %, ob naslednjem popisu (leta 1991) pa se je odstotek priseljenega prebivalstva v obmestjih povečal na 51 %. Na začetku (l.1971) so bile še močno prisotne selitve v samo mesto, migracija v suburbana naselja je bila v povojih. V obdobju 1981-88 pa je bil opazen preobrat v selitvenem toku prebivalstva, to nam pove migracijski saldo, ki je v

tem obdobju postal v mestu negativen, v obmestju pa pozitiven. (Ravbar 1994) Po letu 1981 je torej letna rast števila prebivalstva v mestih le še za malenkost nad gibanjem prebivalstva v Sloveniji. Pred tem (1971) so letno vsa slovenska mesta skupaj naraščala v povprečju za 14.640 prebivalcev, po letu 1981 pa le še za 9.350 prebivalcev. V širšem obmestnem prostoru pa je prebivalstvo po letu 1981 letno naraščalo za 16.300 prebivalcev oziroma kar za četrtno več kot v obdobju pred tem letom. Iz tega sledi, da so se najintenzivnejši tokovi selitve preusmerili iz mestnih središč v njihova obmestja. (Ravbar 1994) Število prebivalcev v mestu Ljubljana se je med leti 1991 in 2002 zmanjšalo za 9.000 oziroma 3.5%. V Ljubljanski urbani regiji se nadaljuje intenzivna suburbanizacija. (glej Rebernik 2004b: 94)

Suburbanizacijo razumem kot moderni tip selitve. Verlič Christensenova (1999) je v analizi, usmerjeni na selitve prebivalcev Slovenije med različnimi kategorijami krajev v obdobju 1974-1994, podala povprečni selitveni vzorec v Sloveniji. Selitveni dogodek se zgodi dvakrat: prvi predstavlja selitev iz enega podeželskega kraja v drugega in za tem v mesto, drugi selitveni dogodek je selitev v mesto in nato v suburbijo, v širše zaledje mesta.

Drugi tip migracije spada med modernejše tokove selitev in kaže na suburbanizacijo. »Za druge se uveljavlja prepričanje, da so poleg zaposlitve in običajnih motivov selitve pogojeni tudi z izbiro bivalnega in delovnega okolja.« (Verlič Christensen 1999: 174) Najprivlačnejšo bivalno okolje pa je za večino Slovencev enodružinska hiša z vrtom v naravnem okolju blizu mesta, torej suburbano okolje.

4. 3. 2 DNEVNA MIGRACIJA

Za suburbana naselja je značilna intenzivna dnevna migracija. »Mesta imajo običajno presežek delovnih mest.« (Pelc1993: 17) Tako se v dejavnostih, ki potekajo v mestnih centrih, zaposlujejo tudi prebivalci iz okoliških suburbanih naselij. Ti se vsakodnevno vozijo iz kraja bivanja v kraj zaposlitve. Govorimo o dnevni migraciji. V začetni fazi so dnevne migrante predstavljali predvsem polkmetje, ki so si dodatni kruh služili z zaposlovanjem zunaj kmetijstva, ostali pa so navezani na dom in zemljo, ki so jo obdelovali. Obseg dnevne migracije je odvisen od delovnih mest (njihove strukture), razporeditve prebivalstva in od prometnih povezav.

»Pomembno je tudi razseljevanje prebivalstva srednjega razreda na obrobje mesta in v njegovo okolico.« (Pelc 1993: 18) Ti imajo navadno višjo izobrazbo in povečujejo kvalifikacijsko strukturo dnevnih migrantov ter so zahtevnejši pri izbiri bivanjskega okolja. (Pelc 1993: 19)

Iz povedanega sledi, da se intenzivna dnevna migracija iz suburbanih naselij v mesta ne povečuje samo zaradi preslojevanja agrarnega prebivalstva v neagrarnega (ali polagrarnega), ampak predvsem na račun priseljevanja mestnega prebivalstva, ki ga zanima nov način življenja v spremenjenih obmestnih naseljih v enodružinski hiši in naravnem okolju.

Ob popisu leta 1981 je bilo število dnevnih migrantov v Sloveniji najobsežnejše, saj je dnevno potovalo na delo 60.8 % aktivnega prebivalstva, do leta 1991 je obseg dnevne migracije padel na 51 %. (Ravbar 1994:124) Ta padec pa je že povezan z naslednjim indikatorjem, ki ga opisujem v naslednjem poglavju. »Leta 1991 se je v Sloveniji dnevno vozilo na delo 449.912 vozačev, večinoma so potovali z avtomobili (44%) in avtobusi (43%). Podatki za leto 2002 kažejo veliko spremembo v načinu potovanja na delo, saj se že več kot 74% vozačev vozi z osebnim avtomobilom, bodisi kot voznik ali sopotnik, in le še dobrih 8% z avtobusom.« (Bole 2004: 41)

4. 3. 3 RAZVOJ DELOVNIH MEST V SUBURBANIZIRANIH OBMOČJIH

»Ker je delo (oziroma) zaposlitev, poleg stanovanja, rekreacije in prometa glavna funkcija človekovih »bivanjskih« aktivnosti, imajo dnevne migracije med centrom in zaledjem skupaj z zaposlenostjo oziroma delovnimi mesti odločujočo vlogo.« (Ravbar 1994: 119) »Pri suburbanizacijskih dogajanjih je namreč zelo pomemben odnos mase novih delovnih mest do števila prebivalstva v okoliških vaseh (seveda znotraj obsega dnevne migracije).« (Ravbar 1995: 53)

Oba zgoraj navedena citata govorita o delovnih mestih v centrih mesta, ki so še vedno središče zaposlitve večine Slovencev. Suburbanizirana obmestja okoli največjih slovenskih mest imajo majhno število delovnih mest, posledica pa je intenzivna dnevna migracija zaposlenih v mesta. Tako je število delovnih mest v Ljubljani leta 1991 znašalo 0,72 na prebivalca, pri suburbaniziranih območjih pa le 0,08 (devetkrat manj). Ti podatki tako potrjujejo dejstvo, da v suburbanih naseljih še vedno prevladuje spalna funkcija. Vendar pa sem že omenila razvoj drugih

dejavnosti v teh območjih, ki posledično odpirajo nova delovna mesta. Te dejavnosti se razvijajo v regijah, ki so gospodarsko visoko razvite, kot je na primer ljubljanska mestna regija. »Širitev opravil na suburbano podeželje ter večanje obsega suburbanih con(»counterurbanisation«)bosta posledično lahko tudi rezultat sodobnih inovacij (»informational superhighway«) – denimo »celične proizvodnje », «dela na domu«, itd.« (Gosar 1995: 48) Z novimi delovnimi mesti je prišel tudi nov način dela, ki je seveda posledica napredka informacijske in komunikacijske tehnologije, le ta pa je skupaj s prometno infrastrukturo naslednji pomemben indikator suburbanizacije.

Nov način dela predstavlja delo v novi proizvodnji, ki se popolnoma razlikuje od kmetijskega ali industrijskega načina proizvodnje. Sem spada delo na daljavo ali teledelo, ker ga je mogoče opravljati kjerkoli in kadarkoli, brez prostorskih, časovnih in količinskih omejitev. Na voljo je treba imeti moderno tehnologijo, kot so dvosmerni video, računalniška omrežja in modemi, elektronsko pošto ter tudi telefon. Občina Trzin je primer intenzivnega razvoja novih delovnih mest.

4. 3. 4 PROMETNA IN INFORMACIJSKA INFRASTRUKTURA

Z razvojem prometnega sistema in prometnih sredstev se dnevna gibljivost delovne sile opazno večja. Dobra prometna in informacijska infrastruktura premagujeta prostorske in časovne ovire. Tako je mogoče priti vsakodnevno na delo tudi iz zelo oddaljenih krajev. Ne razvija pa se samo prometna infrastruktura, ampak tudi prometna sredstva. Dokler so delavci prihajali na delo peš, ker drugih možnosti niso imeli, je območje dnevne migracije segalo le okoli 4 km iz zaposlitvenega središča. »Z uporabo kolesa se je to območje povečalo na okoli sedem kilometrov, z uporabo avtobusa pa na okoli 20 kilometrov okrog zaposlitvenega središča.« (Klemenčič 1961 v Pelc 1993: 18)

Obseg in intenzivnost dnevne migracije sta odvisna od prometne dostopnosti. Razvoj prometnega omrežja v Sloveniji je omogočil intenzivnejšo dnevno mobilnost. V primerjavi z drugimi prestolnicami je prometna situacija v Ljubljani trenutno ugodna, promet osebnih vozil v regiji in tranzitni promet tovornjakov okviru trans-evropskih koridorjev pa rasteta. Nastajajoče urbane

strukture so prilagojene avtomobilu in dodatno spodbujajo rast prometa, zaradi večjega deleža uporabe osebnih vozil pa upada ponudba javnega prevoza in varnost na cestah.

Tako na eni strani gospodarski razvoj suburbanih con zmanjšuje dnevno mobilnost, zaradi novih delovnih mest, na drugi strani pa imamo novejšo, sodobnejšo prometno strukturo in sredstva, ki zaposlenemu omogoča hitro in udobno dnevno vožnjo na delovno mesto v urbano središče. Katera stran je bolj pomembna, je odvisno od vsakega posameznika (verjetno pa v veliki meri od strukture delovnih mest v suburbanih naseljih). Vsekakor pa obe strani pomenita napredek in višjo kvaliteto življenja, ki je tudi naslednji indikator suburbanizacije.

Predvsem naraščajoča informacijska tehnologija zmanjšuje vlogo fizične prostorskega.

4.3.5 KVALITETA ŽIVLJENJA IN KVALITETA OKOLJA, V KATEREM ŽIVIMO

Značilnost suburbaniziranih naselij je tudi v načinu življenja, ki je identičen mestnemu, »zato postaja kriterij kvalitete življenja eden izmed upoštevanja vrednih indikatorjev pri iskanju razvojnih možnosti regionalnega razvoja.« (Sendi 2000: 19) Bivanje v suburbanem območju je v današnjem času najatraktivnejše.

»Kvaliteta življenja je način uporabe dobrin, prostorov, časa.« (Kos 2000: 90) Kvaliteta življenja so življenjske orientacije in dejavnosti, ki dajejo človeku smisel življenja, samozavest. Kvaliteto življenja sestavlja predvsem odnos med zaželenim in dejanskim. Tem bolj dejanske dejavnosti in način življenja odražajo zaželene dejavnosti, tem večji je občutek kvalitete življenja in obratno. Kvaliteta kot končni rezultat predstavlja (ne)zadovoljstvo z življenjem, (ne)srečo ... (Kos 2000: 90)

Koncentracije prebivalstva v suburbaniziranih območjih in nove, zgoščene ekonomske dejavnosti prinašajo nov način življenja. »Suburbanizacijo zato razumemo tudi kot »kreacijo« urbanih oblik življenja.« (Ravbar 1995 : 82) Živeti v enodružinski hišici v naravnem in prijaznem okolju blizu mesta so želje večine Slovencev.

»To preseljevanje iz mesta v okolico je končno izraz nasprotij spopada med položajem delovnih mest v gosto naseljenih območjih in predstavo prebivalstva o svojem bivalnem okolju.« (Heck 1993: 57) Delovna mesta so še vedno najpogosteje zastopana v središču mesta, kamor vsakodnevno gravitira množica ljudi. Parkirni prostori so zasedeni, polno je avtomobilov in

hrupa. Vse to spremljata naglica in stres kot bolezeni moderne dobe. Ko je delovnega dne konec, si želimo v svoj varni dom. Tako ni nič lepšega kot lastna hiša v mirnem okolju, na svežem zraku, kjer ni hrupa in naglice in ne množice neznanih obrazov, temveč je vse domače.

Raziskave (tabela 4.4) so pokazale, da največjo kvaliteto življenja Slovencem predstavljajo sprehodi v naravo in izleti. Kvaliteta življenja je tesno povezana z naravo, okoljem, v katerem živimo. Na drugem mestu je obiskovanje prijateljev in potovanja po Sloveniji.

Tabela 4.4: Izmed spodnjih možnosti izberite tisti dve, ki vam, po vašem mnenju, najbolj bogatita življenje. To storite tako, da obkrožite številki pred ustreznima možnostima (navedeni so seštevki % za vsak kolumen).

Sprehodi v naravo v okolici vašega kraja	56.7
Potovanja po Sloveniji	20.4
Nakupovanja v tujini	4.5
Obiskovanje sorodnikov in prijateljev	36.9
Obiskovanje gledališč, koncertov v večjih mestih	7.3
Nakupovanja v večjih mestih	4.1
Biti doma, gledati TV	16.0
Izleti, sprehodi po slovenskih hribih in gorah	27.6
Potovanja po Evropi	14.7
Potovanja v eksotične kraje izven Evrope	9.3

(Kos, 2000 :91)

Kvaliteta življenja je močno vezana na bivalno okolje in prostor. Z izboljšanjem življenjskega standarda si nekatere družine omislijo počitniško bivališče. Ta jim nudi zatočišče pred negativnimi vplivi mesta, kamor »bežijo« ob koncu tedna. »Z razvojem motorizacije in prometne infrastrukture so se začela počitniška bivališča spreminjati iz začasnih v stalna bivališča.« (Klemenčič v Geographica Slovenia 1992 :49)

Življenje v suburbanem naselju je zelo privlačno, ker se tam kažejo posebne možnosti za pravo družinsko življenje in bivanje. To je lastna hiša z vrtom, kar si želi večina Slovencev. To je povezano s potrebo po varnosti in neodvisnosti. V novejši literaturi govorijo tudi o spremembi družbenih praks (tako bivanjskih kot potrošniških stilov).

4. 4 POSLEDICE SUBURBANIZACIJE V SLOVENIJI

Suburbanizacija ima daljnosežne posledice za razvoj suburbanih naselij. Gre za socialne posledice v smislu širjenja infrastrukturne oskrbe, za preskrbo družbenih storitev in stanovanj. Vse to je opazno v suburbanih naseljih že od sredine osemdesetih let prejšnjega stoletja dalje.

»Za suburbanizacijo in dezurbanizacijo sta značilni konstantno zaostajanje in »lovljenje« razvoja infrastrukture, servisov ter predvsem stanovanj v posameznih prostorskih lokacijah.« (Verlič – Dekleva 1996: 237) Avtorica nakazuje na probleme, ki jih ima suburbano območje. Delno odgovornost lahko prenesemo tudi na politiko prostorskega razvoja zadnjih desetletij.

»Neučinkovita, pretežno upravna regulacija prostorskega razvoja, ob visoki motiviranosti prebivalcev za gradnjo enodružinskih hiš, je doprinesla k razvoju razpršene poselitve, ki je postala brez ustrezne infrastrukturne ureditve.« (Sendi 2000: 2) V suburbaniziranih območjih prevladujejo prostostoječe enodružinske hiše z nepopolno komunalno opremljenostjo in s slabimi prometnimi povezavami. Seveda gospodarski razvoj v suburbanih naseljih zaostaja za mestnim, a vendarle se zelo hitro razvija.

Kot sem že omenila, po mnenju nakaterih teoretikov predstavlja suburbanizacija drugo stopnjo v procesu urbanizacije. »Proces urbanizacije v Sloveniji je bil precej stihijski in pretirano poudarjanje industrializacije je skorajda nasilno praznilo podeželje.« (Sendi 2000:1) Posledica urbanizacije je vidna v rasti mest in praznjenju podeželja. Torej gre za dvosmeren proces in najslabše jo je odneslo podeželje. »Na eni strani so nastajala demografsko ogrožena območja, na drugi strani pa je suburbanizacija prinesla mestni način življenja tudi v izrazito kmečka območja, kar je seveda sprožilo konflikte med kmečkim prebivalstvom, ki je živelo od zemlje, in dnevnimi migranti, ki so na podeželju le stanovali.« (Sendi 2000: 1)

Torej se posledica suburbanizacije ne odraža samo v spremembah obmestja, temveč tudi vasi. Tradicionalna vas se je pod vplivom suburbanizacije preobrazila v podeželsko suburbanizirano naselje. Kot fizična tvorba je sestavljena iz hiš, ulic, dvorišč, vrtov. Tako v suburbanih naseljih opazimo fiziognomske (spremenjen videz naselij), prebivalstvene (prebivalstvo v teh območjih

raste) in gospodarske spremembe (nove, različne dejavnosti). Novi deli naselij ustrezajo novim zahtevam in potrebam prebivalstva. Ti prinašajo s seboj mestni način življenja. Tudi stari deli naselja so padli pod vpliv modernizacije in sprejeli nov način življenja. »Tudi nove kmečke hiše se ne razlikujejo kaj dosti od hiš nekmečkega prebivalstva.« (Ravbar 1995: 58) »Suburbanizirana območja istočasno ustvarjajo diskontinuiteto v podeželskem naselbinskem tkivu z gradnjo za ta območja netipičnih stanovanjskih objektov.« (Sendi 2000: 2) Posledica je izguba lokalne identitete. Največ posledic negativnega vpliva občutijo pravi kmetje, ki se morajo preseliti iz jedra vasi. To je opazno tam, kjer je večina prebivalstva že nekmečkega in je gostota prebivalstva velika. Nekmečko prebivalstvo ima običajno višji dohodek kot kmečko prebivalstvo. Posledice so vidne v boljšem stanovanjskem standardu nekmečkega prebivalstva.

Z razvojem prometnega omrežja in prometnih sredstev se je dnevna mobilnost prebivalstva močno povečala. Posledica mobilnosti pa se zopet odraža v preobrazbi obmestja, vasi in podeželja. Bolj svobodno mestno življenje ni več privlačno. »Mobilnost moderne družbe, tudi zaradi prometnih sredstev in informacij, je zmanjšala zakrknjenost, okorelost in spremenila ustroj podeželskega prostora.« (Gluck 1993: 17) Ta je postal privlačnejši tako gospodarsko kot tudi duhovno in kulturno. Kot je bilo že povedano, se na mestni rob in okolico ne selijo samo prebivalci osrednjega mesta, ampak tudi mestne funkcije. S priseljevanjem nekmečkega prebivalstva v obmestja pa se spreminja tudi socialna struktura prebivalstva.

Na drugi strani mestna jedra izumirajo. Ugotovitev, da »javni mestni prostori nimajo več značaja heterogene urbane krajevnosti, temveč značaj vedno bolj homogene, standarizirane in instrumentalne urbane prostorsosti« (Hočevar 2002: 133) je poslediva dejstva, da mestno jedro izgublja nekatere funkcije zaradi razvoja suburbanih mestnih predelov.

5. SKLEP

Mesta z vsem svojim bliščem za marsikoga niso več najbolj privlačen prostor bivanja, temveč je to postala njihova okolica, ki nudi drugačne bivanjske razmere. Ljudje zapuščajo centre mest in se naseljujejo v predmestja. Ta pojav opisujemo s procesom suburbanizacije.

V diplomski nalogi sem postavila domnevo, da je med najpomembnejšimi dejavniki suburbanizacije želja po bivanju v enodružinski hiši v zelenem in prijaznem okolju. Obrobje mesta je postalo zanimivo za mlade družine zaradi prepričanja, da v njem lahko uresničijo svoj ideal o hiši z vrtom v naravnem okolju. V drugem delu diplomske naloge bom domnevo preverjala na primeru občine Kamnik.

Zgodovinsko sožitje mest s podeželjem je spremenila industrializacija in z njo povezani segrarizacija in urbanizacija. Industrializacija je v mesta pritegnila številne delavce iz podeželja. To so bili priseljenci ali pa dnevni migrantje. Pomembno vlogo pri tej preobrazbi je imela sprva železnica in kasneje avtomobilizem. Posledično so se mesta širila v koncentrično potekajočih pasovih ali vzdolž prometnic.

Na spreminjanje današnje pokrajine v veliki meri vplivajo nov način življenja, družbene in gospodarske spremembe in stopnja uveljavljenosti različnih vrednot. Mesta se praznijo, obmestja rastejo. Mestni stil življenja se seli iz centra mesta v predmestje, v suburbano okolje.

V prvem delu diplomske naloge sem predstavila osnovne koncepte, ter splošne razvojne trende (sub)urbanizacije, kot jih obravnavajo najpomembnejši avtorji.

Proces suburbanizacije se je začel v ZDA že v dvajsetih letih 20. stoletja s pojavom osebnega avtomobila, višek je dosegel v petdesetih letih. Ekonomski faktorji skupaj z rasnim predsodkom in želja po bivanju v bližini narave so omogočili, da je bila enodružinska hiša dostopna in privlačna za srednji razred. Tako so ustvarili model suburbanega dela, bivanja in potrošnje.

Poceni zemlja na obrobju večjih metropolitanskih mest v kombinaciji z meddržavnim avtocestami in pa osebni avtomobil je pomenila formulo za uresničitev ameriških sanj. Te pa predstavlja velika hiša z vrtom in psom. To možnost je imel srednji sloj.

V nadaljevanju svoje naloge sem predstavila ugotovitve domačih avtorjev in raziskave o tem, kako poteka proces suburbanizacije v Sloveniji.

V primerjavi z anglosaksonskim vzorcem poselitve, je bila pri nas urbanizacija manj intenzivna. Za Slovenijo je značilen urbani primanjkljaj. Relativno malo ljudi živi v mestih. V primerjavi z drugimi evropskimi državami je značilna relativno nizka stopnja urbanizacije, le nekaj nad 50%. Urbanistična politika je dopuščala razpršeno gradnjo zasebnih hiš v ruralnih območjih. Država je omogočala ugodna stanovanjska posojila delovnih organizacij. Gradilo se je na podlagi samopomoči, podobno kot v Nemčiji. Posledica je bila vidna v rasti večjih mest s priključitvijo ruralnih naselij. Ta ruralna naselja pa so sčasoma postala suburbana naselja.

Domnevala sem, da je med najpomembnejšimi dejavniki suburbanizacije želja po bivanju v enodružinski hiši v zelenem in prijaznem okolju.

»V obmestjih se enodružinske zgradbe v absolutni prevladi. Visok delež prosto stoječe stanovanjske gradnje se odraža v večji porabi površin, ki je na primerih Ljubljane, Maribora, Celja, Nove Gorice, Škofje Loke in obalnih mest do 15-krat večji porabnik površin od večstanovanjskih zgradb. Pri ostalih mestih z nad 10.000 prebivalci se razmerje giblje med pet — in desetkratnikom.« (Ravbar 2000: 71,72) Glede na trende graditve stanovanj se razmerja v novem tisočletju še poglobljajo. Zato je potrebno pogledati s kritičnega sociološkega vidika, kaj to predstavlja za sama mesta. V prvi vrsti so bo nadaljevalo propadanje mestnih središč, predvsem starih mestnih jedr. Zaradi razrasta nakupovalnih centrov na obrobju mest oz. v zgostitvenih območjih se izgublja pomen mestnih središč. Naslednja negativna posledica suburbanizacije je intervalen individualni promet z visokimi obremenitvami in pa hkratnimi zahtevami javnosti po oblikovanju javnega prometa. Nenazadnje pa izgubljam in uničujemo ekološko vredne »nezazidljive« proste površine.

Posledice suburbanizacije so vidne tudi v vedenjskem in kulturnem smislu. Ne samo bivanjska, tudi šolska, rekreacijska, nakupovalna, in storitvena območja se dezorientirano nameščajo v suburban prostor in tako izgubljajo svojo kulturno obliko. Na drugi strani pa se centri mesta praznijo in se spreminjajo iz živahnega, pestrega, zanimivega, privlačnega prostora v brezosebno gmoto napredka in tehnologije. Zato menim, da bi bilo za vsak naslednji projekt, kot so nakupovalni centri, industrijske cone, »mega« zabavišni parki in raznovrstni projekti zabave na

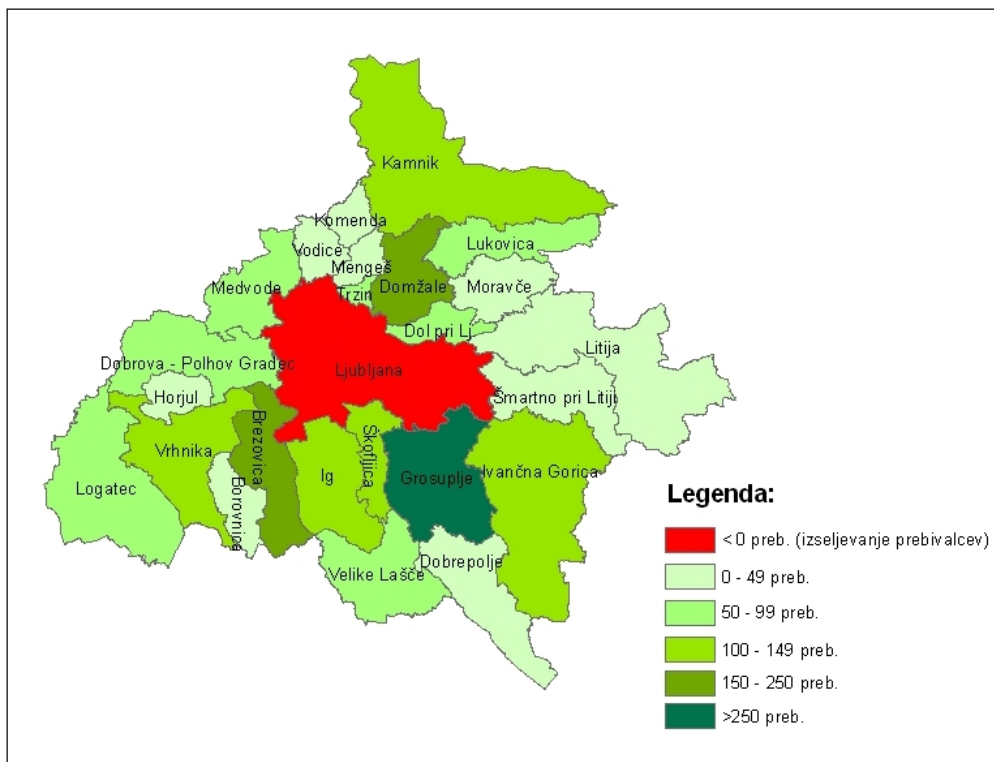
obrobju mest, potreben temeljit premislek. Namreč, posledice bodo vidne v družbeni, socialni, ekonomski degradaciji mestnega središča.

V drugem delu diplomske naloge sem raziskovala, kaj pomeni suburbanizacija za mesto Kamnik.

6. LJUBLJANSKA URBANA REGIJA

Urbanistični terminološki slovar podaja naslednjo razlago oziroma definicijo metropolitanskega območja: »Metropolitansko območje 1.urbanizirano območje okoli večjega mesta, ki je s središčem tesno funkcijsko povezano 2. pretežno urbanizirano območje, ki obsega osrednje večje mesto in okolico (z evropskimi manjšimi centri) in je z osrednjim mestom funkcionalno tesno povezano (v ZDA obsega navadno ena ali več okrajev / country /, katerih osrednje mesto šteje vsaj 50. 000 prebivalcev) ljubljansko metropolitansko območje, mariborsko.« (Urbanistični terminološki slovar 1975:139,140).

Slika 1.2: Selitveno gibanje po občinah Ljubljanske urbane regije leta 2003

Vir: Statistični letopis 2004, Karta: Oikos d.o.o., 2005: 11.

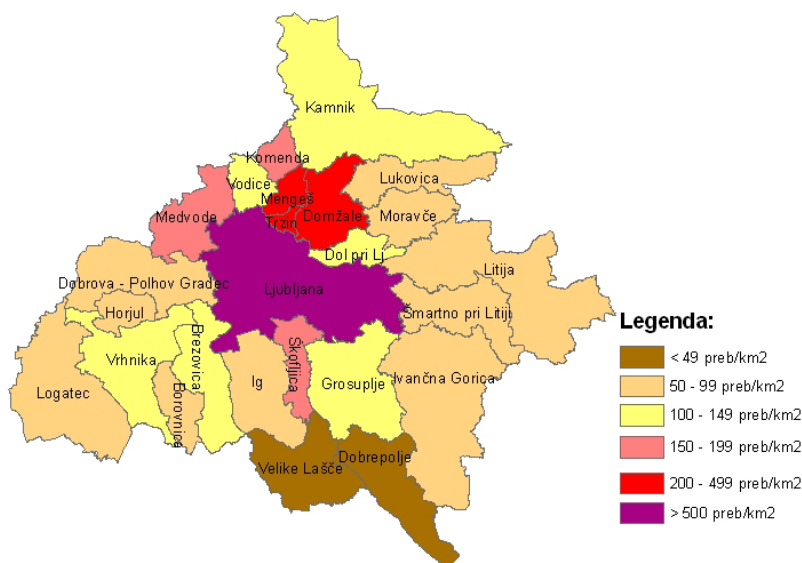
Za Ljubljansko urbano regijo je značilen intenziven proces suburbanizacije, ki ga je izgradnja avtocestnega obroča okrog Ljubljane in križa v Sloveniji še dodatno pospešila.

Kamnik leži v Ljubljanski kotlini in spada v ljubljansko mestno regijo, ki leži v osrednjem delu Slovenije. Poleg Kamnika ta regija vključuje še 24 občin (Borovnica, Brezovica, Dobropolje, Dobrova – Polhov Gradec, Dol pri Ljubljani, Domžale, Grosuplje, Horjul, Ig, Ivančna Gorica, Komenda, Litija, Ljubljana, Logatec, Lukovica, Medvode, Mengeš, Moravče, Škofljica, Šmartno pri Litiji, Trzin, Velike Lašče, Vodice in Vrhnika), ki skupno pokrivajo 13 % Slovenije. V regiji živi 25 % vseh prebivalcev Slovenije, tako da je najbolj gosto poseljena regija v državi.

Po letu 1971 se je prebivalstvo Mestne občine Ljubljana začelo zmanjševati zaradi preseljevanja v ožje suburbano obmestje Ljubljane. Prebivalstvo se je selilo v severna, zahodna in vzhodna mestna naselja, medtem ko je bila za južno obrobje mesta značilna stagnacija prebivalstva. Največjo rast so zabeležila satelitska mesta Domžale, Vrhnika, Medvode, Litija in Grosuplje. Do leta 1981 se v mestnem središču Ljubljane število prebivalcev zmanjša za 20 %. V desetletju med 1981 in 1991 so zaradi suburbanizacije oziroma razseljevanja prebivalstva iz Ljubljane izjemno rast prebivalstva doživela naselja v ožjem suburbanem pasu okoli Ljubljane, predvsem v severnem delu med Ljubljano, Domžalami in Kamnikom ter v pasu na severnem obrobju Ljubljanskega barja. (Ravbar 1994) Okoli Ljubljane je nastalo največje suburbanizirano območje v Sloveniji. Ob glavnih prometnicah se oblikujejo strnjeni pasovi poselitve v obliki enodružinskih hiš med Ljubljano, Domžalami in Kamnikom ter v smeri proti Vrhniki in Škofljici. Tudi po letu 1991 se v Ljubljanski urbani regiji nadaljuje intenzivna suburbanizacija. »Za širšo ljubljansko regijo, kamor so poleg ljubljanske občine vključena še celotna obmestja Vrhnike, Grosuplje, Domžal in Kamnika so značilni močni suburbanizacijski vplivi.« (Ravbar 1995: 49). V tem območju vsi kazalci kažejo na močno nadpovprečne suburbanizacijske težnje.

Kamnik, Vrhnika, Ig, Ivančna Gorica, Škofljica, Brezovica, Domžale in Grosuplje ostajajo tudi leta 2003 še vedno najbolj zanimive za iskalce novega doma (slika 1.2 in slika 1.4).

Slika 1.3: Gostota prebivalstva po občinah Ljubljanske urbane regije leta 2003

Vir: Statistični letopis 2004, Karta: Oikos d.o.o., 2005: 11.

Leta 2003 je v Ljubljanski regiji prebivalo 494.117 oseb (leta 1990 še 483.083), kar je več kot četrtnina vsega slovenskega prebivalstva.

V letu 2003 je bilo slovensko povprečje 99 prebivalcev na kvadratni kilometer površine. V ljubljanski regiji 193 oseb na kvadratni kilometer. (slika 1.3)

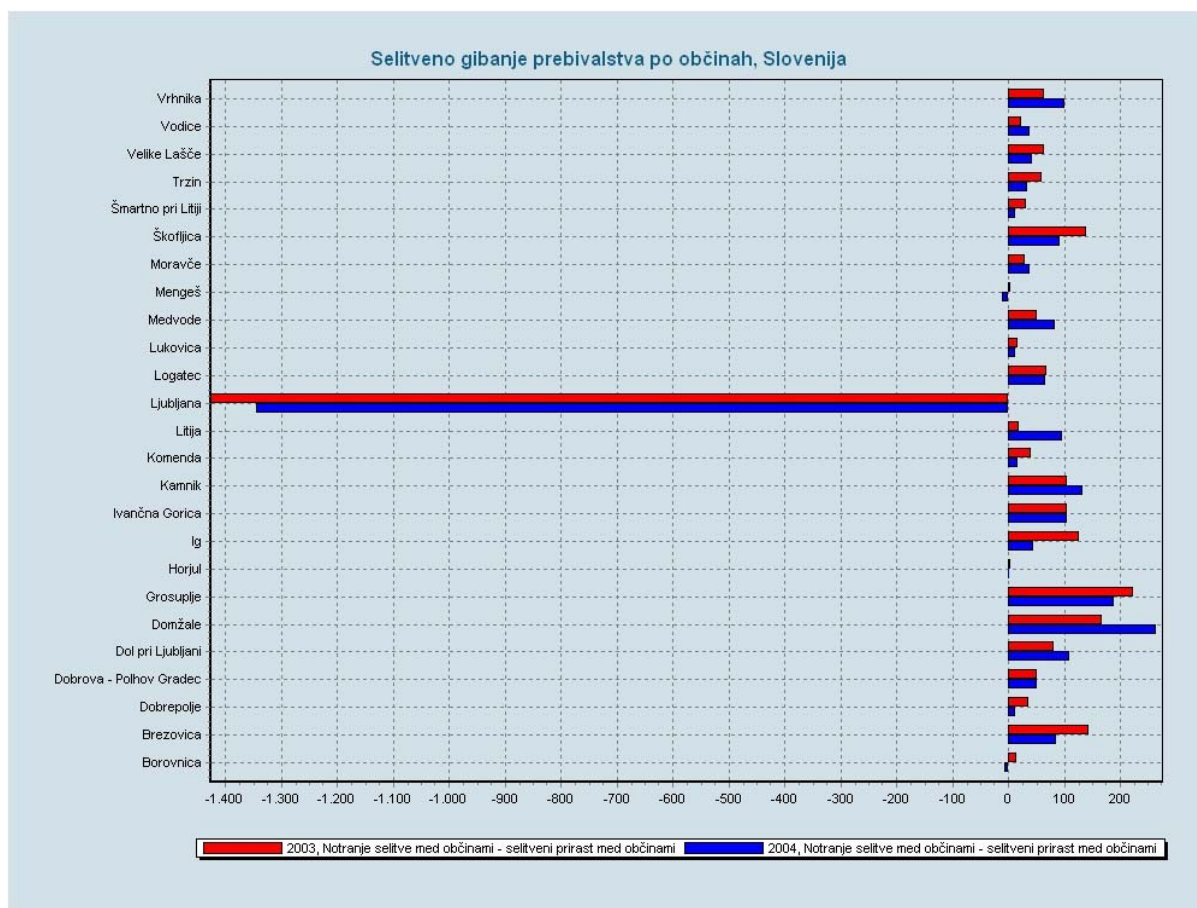
V Ljubljani je prebivalstvo v zadnjih letih upadlo za 1 %. V tem času je bilo zgrajenih več avtocestnih odsekov v okviru trans-evropskih koridorjev in število avtomobilov je zelo hitro naraslo. Posledica tega procesa je razvoj storitvenih centrov.

Selitveni prirast znaša v Ljubljanski urbani regiji 1,1%. Leta 2003 je bilo največ priselitev iz Jugovzhodne Slovenije, Gorenjske in Savinjske regije. Ljubljanska urbana regija je tudi regija odseljevanja. Največ je odselitev v Gorenjsko in Spodnje posavsko regijo.

Leta 2003 se je v Mestno občino Ljubljana iz drugih občin Republike Slovenije priselilo 1886 oseb, odselilo pa 3322. Mesta občina Ljubljana je imela tako leta 2003 negativni selitveni prirast med občinami (- 1422 oseb) (slika 1.4). Tudi leta 2004 je selitveni prirast negativen (- 1322

oseb). Ostale občine Ljubljanske mestne regije so imele pozitivni selitveni prirast med občinami (slika 1.4). (glej Regionalni razvojni program Ljubljanske urbane regije za obdobje 2007-2013)

Slika 1.4: Selitveno gibanje prebivalstva po občinah leta 2003 in 2004

Vir: <http://www.stat.si/pxweb/dialog/Diagramloop.asp>.

»Za bivanje v okolici Ljubljane so že nekaj desetletij najbolj privlačna tista naselja v okolici Ljubljane in satelitskih mest v njenem zaledju z ugodno prometno dostopnostjo.« (M. Ravbar 1995: 49) Med satelitskimi mesti je med najpopularnejšimi tudi Kamnik, ki mu bom namenila posebno poglavje. Kamnik ima poleg ugodne cestno prometne povezave tudi naravne prednosti. Obdajajo ga Kamniške Alpe, ki ponujajo čudoviti razgled in športno-rekreacijske dejavnosti za preživljanje prostega časa.

7. KAMNIK KOT DEL LJUBLJANSKE METROPOLITANSKE REGIJE

Kamnik je majhno, staro mesto, ki je nastalo ob bregovih reke Bistrice, ob vznožju Kamniških Alp. V srednjem veku je bil Kamnik cvetoče gospodarsko mesto in bivališče evropskih plemiških družin. Svoj vrhunec je mesto doživelo v petnajstem stoletju, ko je dobilo obzidje in grad Zaprice. Od sedemnajstega stoletja dalje mesto ni več bistveno spreminjalo svoje podobe, ko se je Dunaj povezal s Trstom z novo cesto prek Trojan. Kamnik je na ponovni vzpon čakal vse do konca 19. stoletja, ko sta se začela razvijati industrija in zdraviliški turizem. Danes je Kamnik ekonomsko, kulturno in administrativno središče občine na 266 kvadratnih kilometrih. Glavne cestne povezave, električni vodi ter ostala sredstva komunikacije, ki potekajo preko kamniškega področja in tako povezujejo zahodne dele Slovenije z vzhodom, za mesto pomenijo veliko prednost. Mesto ima tako dobre lokacijske pogoje za razvoj gospodarske dejavnosti.

Pri zbiranju podatkov o rasti Kamnika sem med drugim podatke iskala na sedežu Občine Kamnik. Opravila sem krajši intervju z gospo Ido Bremec, ki je na občini zaposlena kot strokovna sodelavka za vodenje Katastra komunalne infrastrukture. Gospa mi je ponudila podatke o poselitvi občine Kamnik. Na proučevanem območju se je najintenzivneje gradilo med leti 1980 in 1985, ko so bile parcele cenovno zelo ugodne. V sorazmerju s parcelami so bila stanovanja prav tako cenovno ugodna, predvsem v primerjavi z današnjim časom. Gospa je omenila leto 1993, ko so bila stanovanja na razprodaji. Rast cen in parcel se je po mnenju gospe Bremec dvignila v zadnjih osmih letih. Leta 1960 se je mesto najintenzivneje širilo proti vzhodu, kjer so so gradile enodružinske hiše. Sedaj ta del spada že pod center mesta Kamnik. Priseljenci so bili večinoma iz Tuhinjske doline. Kasneje je bil na tem področju opazen nasprotni proces. Otroci teh priseljencev so se selili nazaj v rodni kraj svojih staršev. Iz centra mesta so odšli 15 km nazaj proti vasi. Gospa ugotavlja, da se je mentaliteta prebivalstva v zadnjih 20-ih letih opazno spremenila. To povezuje tudi s tem, da so hiše zgrajene na območju Tuhinjske doline po zunanosti zelo mestne. Čeprav strokovnjaki predlagajo, naj se ohranja določen stil (za to okolje je bil včasih značilen kmečki stil), so vse hiše »moderne«. V Tuhinjski dolini so najbolj oddaljena naselja tudi do 25, 30 km oddaljena od centra Kamnika. Ne glede na prostorsko oddaljenost je

vpliv mesta močno prisoten, po mnenju gospe Bremec, predvsem v naseljih Zgornji Tuhinj in Šmartno v Tuhinju.

Dokaj novo naselje izven mestnega centra je suburbano naselje Perovo. Pred 20. leti se je na pobudo občine začela načrtovana gradnja. Spodnji (starejši) del je zgradila stanovanjska zadruga, zgornji (novejši) del pa nepremičninsko podjetje. Skozi celotno obdobje so se pojavljale težave, tako da je bil še leta 1999 spremenjen prvotni načrt. Sedaj v tem delu naselja stojijo novejši enodružinske hiše. Zaradi estetskih, modernih, novih gradenj mu Kamničani pravimo »Beverly Hills«. Večina prebivalcev je priseljencev iz Ljubljane.

Vrhpolje, Nevlje, Mekinje in Šmarca so večja naselja v občini Kamnik. Za njih je bil v 70. in 80. letih sprejet zazidalni načrt, ki je predstavljal parcele za individualne hiše. Posledično je v tem obdobju gostota poselitve v naseljih opazno porasla. Vendarle so ostale gradbene vrzeli, ki so lastniške ter se še vedno zapolnjujejo. Ta naselja so predmestna.

V naselju Brezje nad Kamnikom so se pred letom 1970 zgradile vikend hiše. Le-te so postopoma postajale domovi. V začetku je bilo na tem območju trinajst kmetij. Sedaj je več kot petdeset vikendov, ki so že večinoma spremenjeni v domove.

Občina Komenda je do nedavnega spadala pod Kamnik. Na tem območju so se v 70. in 80. letih gradile hiše na podlagi licitacije. Občina je kupila zemljo in jo na licitaciji prodala.

Z gospo Bremec sva intervju končali s pogovorom o načrtovani gradnji Kamnika. Večstanovanjski objekti se bodo še naprej gradili v centru mesta. V zadnjih treh letih se center širi predvsem na vzhod in, kakor je opaziti po še nedokončanih gradnjah, se bo ta proces nadaljeval. Kamničani so si veliko obetali od novo nastale soseske Mali grad. Nova stanovanja višjega standarda, na prestižni lokaciji, na koncu niso doprinesla k oživitvi starega mestnega jedra Kamnika.

Kar zadeva individualno gradnjo, je le ta mišljena na delnem območju naselja Tunjic in v bližini tovarne Kik, kjer je zaradi spremenjene proizvodnje zmanjšana nevarnost eksplozije.

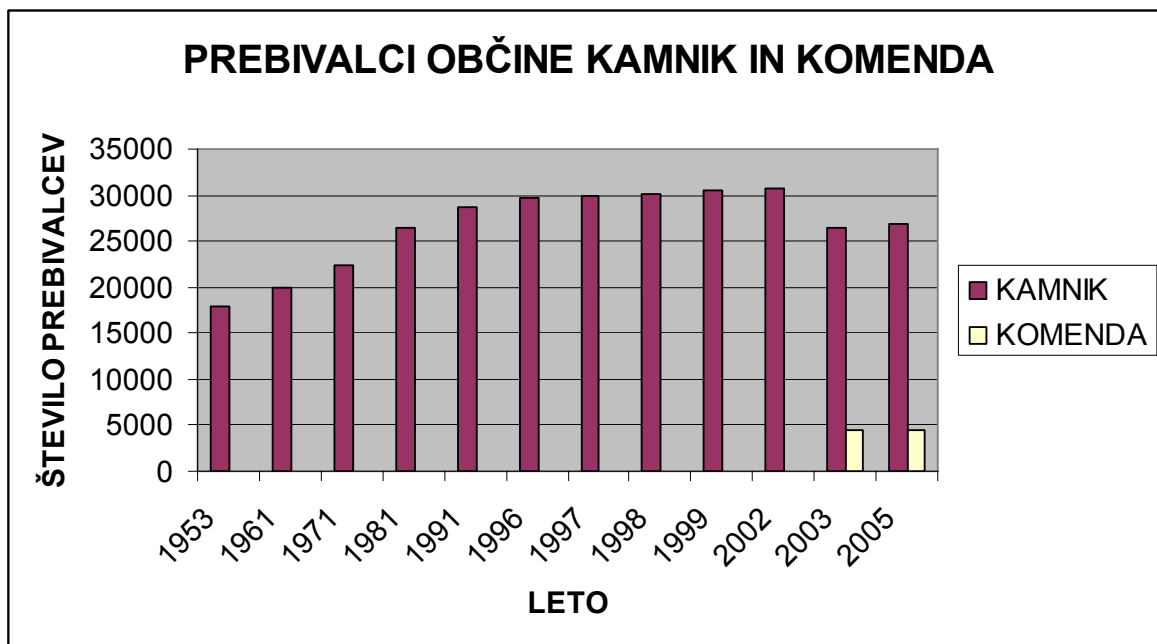
8. OBSEG SUBURBANIZACIJE V KAMNIKU

S pomočjo statističnih podatkov bom poskušala predstaviti obseg suburbanizacije v proučevanem mestu.

Tabela 3.5, graf 3.1: Število prebivalcev občine Kamnik po letih

LETO	1953	1961	1971	1981	1991	1996	1997	1998	1999	2002	2003	2005
št. preb. V Kamniku in Komendi	17843	19897	22474	26420	28766	29789	29886	30034	30526	30724	26477+ 4451	26842+ 4562

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 1995:475, Statistični letopis Republike Slovenije 1997: 549; Statistični letopis Republike Slovenije 1998: 548; Statistični letopis Republike Slovenije 1999: 542; Prebivalstvo (prvi podatki)-Popis prebivalstva 2002: 4,5, Statistični letopis R Slovenije 2000: 542, Statistični letopis R Slovenije 2002: 567, Statistični letopis R Slovenije 2003: 560, Statistični letopis R Slovenije 2004: 580, 581, Statistični letopis R Slovenije 2005: 552.

Kot je opazno iz tabele 3.5, se je število prebivalcev občine Kamnik dokaj enakomerno povečevalo. Kamnik po številu prebivalcev (26.842) spada med velike občine, medtem ko je gostota poselitve dokaj nizka (101 prebivalcev/km²). Vzrok je verjetno v velikosti občine, ki

znaša 266 km². Leta 1998 se je Komenda odcepila od občine Kamnik, vendar so v tabeli zajeti tudi Komendčani, zaradi lažjega razumevanja tematike.

Da je v Kamniku čutiti močan vpliv suburbanizacije, vidimo po naraščanju števila prebivalstva, ki je opazno nad slovenskim povprečjem. Med letoma 1931 in 2001 je bil v Sloveniji indeks rasti prebivalstva 143, medtem ko je v Kamniku močno nad tem povprečjem (172).

Tabela 3.6: Prebivalci, ki od rojstva živijo v Kamniku, ter priseljeni glede na območje in leto priselitve

OD ROJSTVA ŽIVIJO V NASELJU STALNEGA PREBIVALIŠČA		10644
PRISELJENI IZ OBMOČJA	ISTE OBČINE	7044
	DRUGE OBČINE REPUBLIKE SLOVENIJE	7439
	IZ TUJINE	1350
LETA PRISELITVE	1940 IN PREJ	548
	1941-1945	205
	1946-1960	2427
	1961-1970	2365
	1971-1980	3563
	1981-1991	4272
NEZNANO		1624
SKUPAJ		26477

Vir: Zadnja selitev prebivalstva po tipu selitve in spolu, regije, občine, Popis 2002, Popis prebivalstva RS 1991; 1-1-12.: 16.

Po pregledu statistični podatkov (tabela 3.6 in tabela 3.7) se je ob zadnjem popisu prebivalstva leta 2002 v občino Kamnik iz drugih občin Republike Slovenije priselilo 7.493 oseb. Iz tujine se je v občino Kamnik priselilo 1350 oseb. Iz mestne občine Ljubljana se je preselilo 2419 oseb oz. 33 % vseh priseljencev. Iz sosednjih občin Ljubljanske urbane regije (Domžale, Mengeš, Lukovica, Komenda) se je preselilo 2264 oseb, kar je 30 % vseh priseljencev drugih občin Republike Slovenije. Med priseljenci sosednjih občin prevladujejo Domžalčani (1134 oseb). Iz gorenjske regije prihajajo v večini iz občine Kranj in Cerklje. Iz savinjske regije izstopajo priseljenci iz Gornjega Grada. Navišje število priselitev je občina Kamnik zabeležila med leti 1981-1991.

Tabela 3.7: Priseljeni v občino Kamnik iz drugih občin Slovenije, Popis 2002

SKUPAJ	7439						
Ljubljana	2419	Ormož	24	Rogašovci	10	Preddvor	5
Domžale	1134	Koper/Capodistria	23	Šentjernej	10	Radeče	5
Komenda	510	Črnomelj	22	Vitanje	10	Rogatec	5
Mengeš	360	Šentjur pri Celju	22	Železniki	10	Beltinci	4
Lukovica	260	Šoštanj	22	Dravograd	9	Bohinj	4
Kranj	159	Velenje	22	Kozje	9	Divča	4
Gornji Grad	127	Kočevje	21	Lendava/Lendva	9	Dobrepolje	4
Cerklje na Gorenjskem	103	Murska Sobota	21	Žiri	9	Kobarid	4
Trzin	93	Piran/Pirano	21	Tabor	8	Križevci	4
Maribor	71	Postojna	20	Ajdovščina	7	Majšperk	4
Litija	69	Ribnica	20	Borovnica	7	Naklo	4
Zagorje ob Savi	65	Dobrova - Polhov Gradec	19	Braslovče	7	Podčetrtek	4
Medvode	64	Gornja Radgona	19	Dolenjske Toplice	7	Selnica ob Dravi	4
Moravče	64	Ilirska Bistrica	18	Gorenja vas - Poljane	7	Semič	4
Celje	59	Metlika	18	Mirna Peč	7	Tišina	4
Vodice	54	Nova Gorica	18	Radlje ob Dravi	7	Vuzenica	4
Škofja Loka	48	Sodražica	18	Ravne na Koroškem	7	Brda	3
Mozirje	45	Cerknica	17	Rogaška Slatina	7	Hrpelje - Kozina	3
Vrhnika	45	Ig	17	Slovenj Gradec	7	Kuzma	3
Jesenice	44	Nazarje	17	Videm	7	Loška dolina	3
Slovenska Bistrica	44	Šenčur	17	Vipava	7	Mežica	3
Novo mesto	41	Idrija	16	Bled	6	Pivka	3
Brežice	39	Laško	16	Cerkno	6	Podlehnik	3
Trbovlje	39	Ljutomer	16	Grad	6	Prebold	3
Krško	38	Tolmin	16	Horjul	6	Radenci	3
Sevnica	38	Izola/Isola	15	Oplotnica	6	Sveta Ana	3
Ptuj	35	Luče	15	Ruše	6	Šmarje pri Jelšah	3
Vransko	34	Škofljica	15	Solčava	6	Vojnik	3
Žalec	33	Velike Lašče	14	Škocjan	6	Zavrč	3
Brezovica	32	Žetale	14	Destnik	5	Žirovnica	3
Ivančna Gorica	31	Lenart	13	Hajdina	5	Druge občine	44
Trebnje	30	Sežana	13	Hoče - Slivnica	5		
Radovljica	27	Logatec	12	Jezerko	5		
Tržič	27	Kranjska Gora	11	Kanal	5		
Dol pri Ljubljani	25	Polzela	11	Kidričevo	5		
Grosuplje	25	Slovenske Konjice	11	Komen	5		
Hrastnik	25	Žužemberk	11	Loški Potok	5		
Ljubno	24	Prevalje	10	Moravske Toplice	5		

Vir: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v letu 2002, Statistični urad RS, Ljubljana 2006 (interno gradivo).

Naslednje tabele prikazujejo priselitve in odselitve prebivalcev občine Kamnik za leta 1992, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003 in 2004.

Leta 1998 je občina Komenda postala samostojna teritorialna enota (pred tem je bila del občine Kamnik), zato je selitveno gibanje prebivalstva za leta 1999, 2000, 2002, 2003 in 2004 podano še za občino Komenda.

Zanimale so me predvsem priselitve v Kamnik in Komendo iz drugih občin Republike Slovenije. »Notranja selitev med občinami je sprememba naselja stalnega prebivališča državljana Republike Slovenije med dvema občinama« (Statistične informacije, 232;1998:9).

PRISELITVE IN ODSELITVE

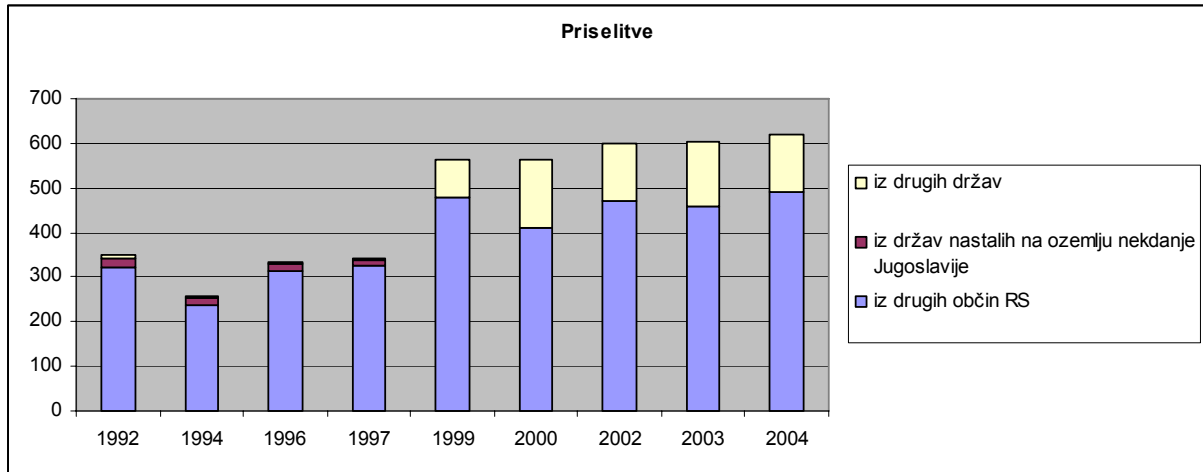
Tabela 3.8: Selitveno gibanje prebivalstva občine Kamnik in Komenda v letih 1992, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003, 2004:

leto	priselitve				odselitve				selitveni prirast oz padec
	Skupaj	iz drugih občin Republike Slovenije	držav nastalih na ozemlju nekdanje Jugoslavije	drugih držav	skupaj	v druge občine Republike Slovenije	države nastale na ozemlju nekdanje Jugoslavije	druge države	
1992	348	322	21	5	292	240	16	36	56
1994	258	236	17	5	208	194	7	7	50
1996	335	314	17	4	206	186	11	9	129
1997	342	326	10	6	273	248	13	12	69
1999	460 (104)	377 (101)		83 (3)	266 (50)	219 (45)		47 (5)	194 (54)
2000	476 (86)	341 (70)		135 (16)	337 (70)	269 (64)		68 (0)	139 (11)
2002	517 (83)	398 (74)		119 (9)	520 (76)	361 (54)		159 (22)	-3 (7)
2003	503 (102)	371 (89)		132 (13)	360 (53)	267 (49)		93 (4)	143 (49)
2004	519 (102)	405 (87)		114 (15)	379 (90)	272 (70)		107 (20)	140 (12)

() podatki za občino Komenda

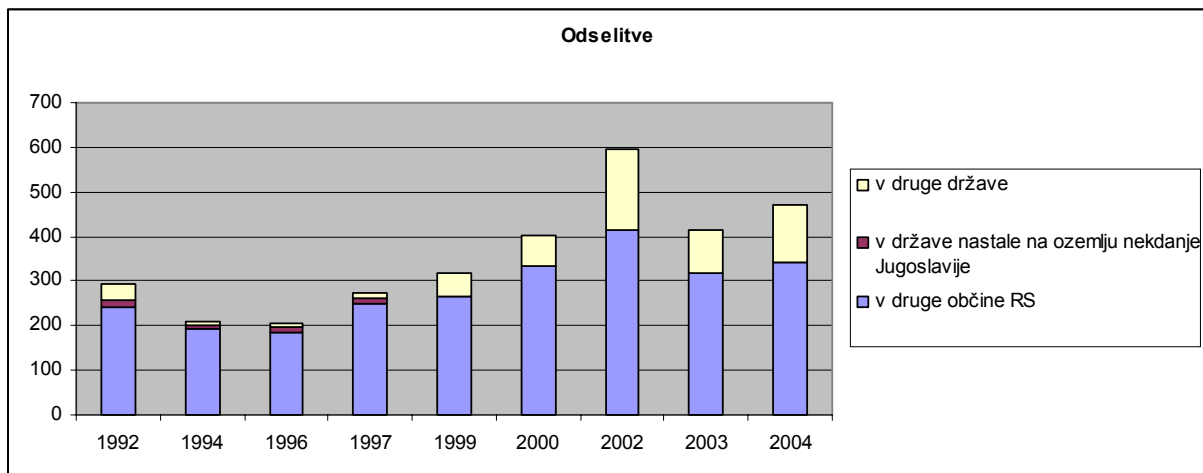
Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 1994: 494.
 Statistični letopis Republike Slovenije 1995: 497.
 Statistični letopis Republike Slovenije 1997: 564.
 Statistični letopis Republike Slovenije 1998: 563.
 Statistični letopis Republike Slovenije 2000: 594, 595.
 Statistični letopis Republike Slovenije 2001: 577, 578.
 Statistični letopis Republike Slovenije 2003: 574, 575.
 Statistični letopis Republike Slovenije 2004: 577, 578.
 Statistični letopis Republike Slovenije 2005: 560, 561.

Graf 3.2: Priselitve v občino Kamnik in Komenda v letih 1992, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003, 2004:

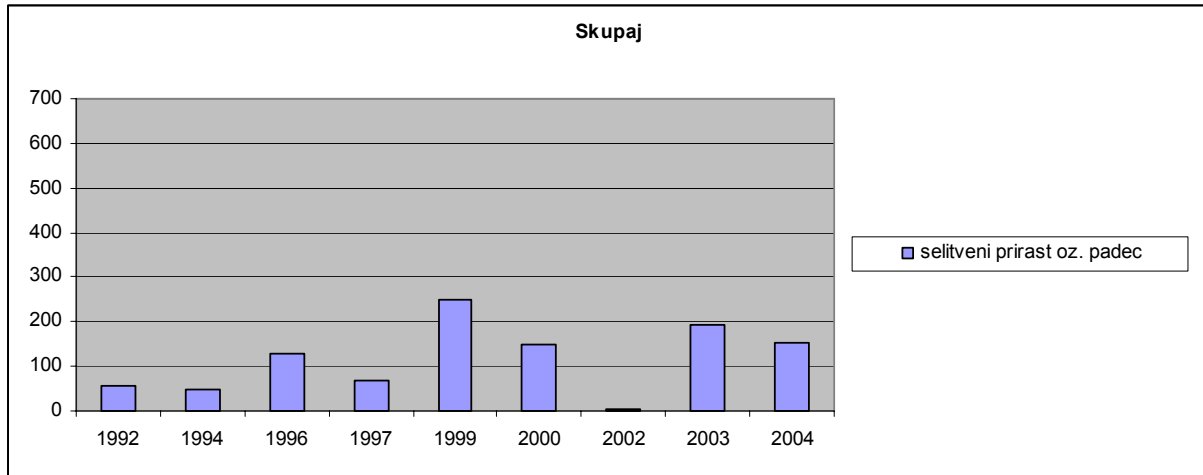
Največ se jih je v občino Kamnik priselilo iz drugih občin Republike Slovenije. Leta 1992, 1994, 1996 in 1997 se je v občino priselilo od 230 do 350 oseb na leto. Od tega iz tujine manj kot 10 na leto. V naslednjih opazovanih letih (1999, 2000, 2002, 2003 in 2004) se je priselilo od 550 do 600 oseb. Od tega se jih je iz tujine priselilo več kot 100 na leto.

Graf 3.3: Odselitve iz občine Kamnik in Komenda v letih 1992, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003, 2004:

Iz Kamnika se jih je največ odselilo leta 2002 (596 oseb). Kar tretjina se jih je odselila v tujino. Najmanj odselitev je zabeleženih leta 1994 in 1996 (manj kot 200 odselitev na leto).

Graf 3.4: Selitveni prirast v občini Kamnik in Komenda leta 1992, 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003 in 2004:

V vseh letih je opazen selitveni prirast. Leta 1992 in 1994 je selitveni prirast zelo podoben. Leta 1992 znaša 56, čez dve leti pa 50. Če primerjamo selitveni prirast med občinami, opazimo, da je leta 1994 skoraj še enkrat nižji v primerjavi z letom 1992. V letu 1996 je selitveni prirast poskočil kar na 129. Iz drugih občin se jih je preselilo 314, odselilo pa 186, kar pomeni, da je bil selitveni prirast iz občin v občino 129. Leta 1997 se je v primerjavi s prejšnjimi leti priselilo največ oseb (342 oseb), vendar se jih je tudi največ odselilo (248 oseb). Zato je bil tudi selitveni prirast nekoliko nižji (69), medtem ko je bil selitveni prirast iz ostalih občin v občino Kamnik 78. V naslednjih letih je selitveni prirast višji. Leta 1999 znaša 194, če pa vključimo zraven Komendo se dvigne na 248. Podobno velja za leti 2003 in 2004. Izstopa leto 2002, ko je bil selitveni prirast občine Kamnik negativen (-3), občine Komenda pa 7.

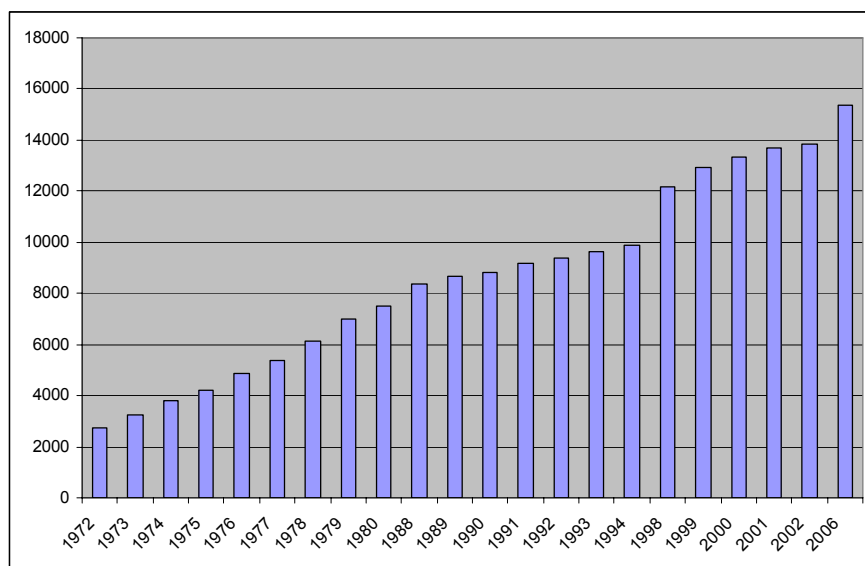
Kot je vidno iz tabele je bilo selitveno gibanje prebivalstva občine Kamnik in Komende leta 1999, 2000, 2002, 2003 in 2004 visoko. K tem so pripomogle priselitve iz tujine. Leta 2000 se je v občino Kamnik priselilo kar 135 tujcev. Tudi občina Komenda ima v opazovanih letih pozitivni selitveni prirast.

Po statistični podatkih se v Kamniku povečuje število prebivalcev, torej je to mesto privlačno za bivanje.

Napredek in razvoj avtomobilizma sta vsekakor med prvimi prispevala k pojavu suburbanizacije. Naslednja tabela prikazuje, kako se je število osebnih avtomobilov občine Kamnik skozi leta povečevalo.

Tabela 3.9, graf 3.5: Registrirani osebni avtomobili občine Kamnik po letih na prebivalca

Leta	osebni avtomobili
1972	2747
1973	3227
1974	3793
1975	4219
1976	4880
1977	5362
1978	6127
1979	6981
1980	7512
1988	8345
1989	8664
1990	8846
1991	9179
1992	9387
1993	9610
1994	9893
1998	12184
1999	12938
2000	13349
2001	13681
2002	13857
2006	15355

Vir: Statistični podatki po občinah SR Slovenije, Promet in zveze 1972-1976, 1977: 16; Statistični podatki po občinah SR Slovenije, Promet in zveze 1976-1980, 1981: 16; Statistični podatki po občinah Republike Slovenije, Promet in zveze 1981-1992,1994: 18; Statistični podatki po občinah Republike Slovenije, Promet in zveze 1990-1994, 1995: 17, Letni pregled prometa in zvez 1998, 2001: 39, Letni pregled prometa in zvez 1999, 2001:39, Letni pregled prometa in komunikacij 2000: 42, Letni pregled prometa in komunikacij 2001 :42, Letni pregled prometa in komunikacij 2002: 53, <http://www.mnz.gov.si/index.php?id=4534>.

Širjenje suburbanih območji je v tesni povezavi z naraščanjem števila uporabnikov avtomobilskega prevoza in gradnjo cestnega omrežja. Mnogo bolj učinkovito je biti povezan z učinkovito prometno infrastrukturo, kot pa imeti vse na lastnem zemljišču.

Tabela 3.10: Zaposleni Kamničani glede na kraj dela

KAMNIK	<i>Vsi zaposleni prebivalci iz občine Kamnik</i>	<i>Zaposleni v občini stalnega prebivališča</i>	<i>Zaposleni v drugi občini Republike Slovenije</i>	<i>Zaposleni v tujini</i>	<i>neznano</i>
81	11392	8535	2819	17	22
91	11412	7990	3381	15	26
2002	13431	6945	6486		

(Republika Slovenija- popis 1991;1-1-10:29, Republika Slovenija – popis 1981;1-1-9:15(0001)

http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=OBC&st=20)

Zgornja tabela prikazuje delovne dnevne migrante občine Kamnik v letih 1981,1991 in 2002. Tako je bilo leta 1981 18 % aktivnih Kamničanov zaposlenih v drugi občini, leta 1991 pa 29 %. Leta 2002 je opazen velik skok dnevnih migrantov. Večina migrantov ima delovno mesto v Ljubljani. Vedno boljša prometna povezava in osebni avtomobil sta Kamničanom v zadnjih desetih letih močno olajšala prostorsko premagovanje ovir med domom in službo.

Po raziskavah, narejenih na temo delovne migracije v Sloveniji leta 1999, je razviden porast dnevne migracije občine Kamnik.

Tabela 3.11:Delovni migranti občine Kamnik po letih - moški

<i>Občina</i>	<i>Vsi zaposleni iz občine</i>	<i>Število delovnih mest v občini</i>	<i>Delovno mesto je v občini stalnega prebivališča</i>	<i>Migracije iz občine</i>	<i>Migracije v občino</i>	<i>indeks dnevne migracije</i>
Kamnik	5282	4018	2927	2355	1091	76
Komenda	939	474	281	658	193	50
Kamnik Komenda	6221	4492	3208	3013	1284	63
Ljubljana	51548	80728	46267	5281	34461	157
Slovenija	383549	383549	229598	153996	1593996	100

(Delovne migracije v Sloveniji 1999: 36)

Tabela 3.12: Delovni migranti občine Kamnik - ženske

<i>občina</i>	<i>Vsi zaposleni iz občine</i>	<i>Število delovnih mest v občini</i>	<i>Delovno mesto je v občini stalnega prebivališča</i>	<i>Migracije iz občine</i>	<i>Migracije v občino</i>	<i>indeks dnevne migracije</i>
Kamnik	4922	3803	2726	2196	1077	77
Komenda	834	495	146	688	313	55
Kamnik+ Komenda	5756	4298	2872	2884	1390	66
Ljubljana	52449	79241	48553	3896	30688	151
Slovenija	339296	339296	213346	125950	125950	100

(Delovne migracije v Sloveniji 1999: 39,40)

Tabela 3.13: Delovni migranti občine Kamnik

<i>občina</i>	<i>Vsi zaposleni iz občine</i>	<i>Število delovnih mest v občini</i>	<i>Delovno mesto je v občini stalnega prebivališča</i>	<i>Migracije iz občine</i>	<i>Migracije v občino</i>	<i>indeks dnevne migracije</i>
Kamnik	10204	7821	5653	4551	2168	77
Komenda	1773	933	427	1346	506	53
Kamnik + Komenda	11977	8754	6080	5897	2674	65
Ljubljana	103997	159969	94820	9177	65149	154
Slovenija	722890	722890	442944	279946	279946	100

Vir: Delovne migracije v Sloveniji 1999: 31, 32.

Leta 1999 je bilo kar 44 % Kamničanov zaposlenih v drugi občini. Če zraven prištejemo občino Komendo (ki je v popisu prebivalstva 1981 in 1991 spadala še pod Kamnik), se delež dnevnih migrantov dvigne na 49. Intenzivnost delovne migracije je odvisna od stopnje družbeno – gospodarske razvitosti, načina poselitve, razmestitve zaposlitvenih središč, dobre prometne povezanosti, organiziranosti javnega in železniškega prometa.

Tabela 3.14: Občina Kamnik spada med šibko bivalne občine

INDEKS DNEVNE MIGRACIJE	TIP OBČINE
116 in več	Izrazito delovne
96-115	Zmerno delovne
76-95	Šibko bivalne
56-75	Zmerno bivalne
36-55	Pretežno bivalne
35 in manj	Izrazito bivalne

Vir: Delovne migracije v Sloveniji, 1999: 25.

Ker mi ni uspelo dobiti podatkov o gradnji enodružinskih hiš v Kamniku, sem podala število stanovanj po letu zgraditve od leta 1918 dalje.

Tabela 3.15: Število stanovanj po letu zgraditve v občini Kamnik

Občina	Skupaj	do 1918	1919-1945	1946-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2003*
Kamnik+ Komenda	11241	1603	790	1429	1852	2633	1629	921	384
Ljubljana	114917	11090	10913	11650	27214	28613	16560	5718	3159
Slovenija	791268	120342	62007	88270	132634	185377	127507	54982	20141

* V zadnjem stolpcu so vključene naseljene, a še nedokončane stavbe

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije, 2005: 572.

Po statističnih podatkih je bilo v zadnjih desetih letih v Sloveniji dograjenih 64 tisoč stanovanj. V obdobju 1991-2000 se je stanovanjska gradnja razpolovila, če jo primerjamo s predhodnim desetletjem (1981-1990). V primerjavi z najbolj intenzivno stanovanjsko gradnjo v letih 1971-1980 pa se je zmanjšala za skoraj 60%. (glej Statistični urad RS 5. marec, 2002)

Ob popisu prebivalstva 2002 je razvidno, da se je najbolj povečalo število prebivalstva v naseljih, ki imajo od 500 do 5000 prebivalcev. Najvišji porast števila stanovanj so pripisali upravni enoti Logatec in Domžalam. V skupino z najvišjim porastom števila stanovanj spada 12 upravnih enot v Sloveniji in mednje sodi tudi Kamnik (Statistične informacije, 5. Prebivalstvo, 17. junij 2002, 159).

Na podlagi analize statistični podatkov je razvidno, da so indikatorji suburbanizacije v Kamniku izraziti.

9. INTERVJUJI

V tem poglavju podajam devet intervjujev. Intervjuje sem vključila v diplomsko nalogo zato, ker sem želela preveriti svojo domnevo, da je želja po bivanju v enodružinski hiši z vrtom v naravnem in prijaznem okolju najpomembnejši faktor suburbanizacije. Sogovornike sem iskala preko neformalnih povezav. Prijatelje, znance, sorodnike in tudi sokrajane sem prosila za informacije o priseljenih v občino Kamnik. Iskala sem prebivalce, ki so se v mesto preselili pred nekaj leti in tiste, ki živijo v Kamniku več kot deset let. Izbrala sem osem družin, ki so se preselili iz Ljubljane v okolico Kamnika in so hišo oziroma parcelo kupili (ne podedovali). Deveti intervju je bil pogovor z zakoncema, ki sta se preselila iz Ljubljane v Kamnik v večstanovanjsko hišo.

Z intervjuji sem želela ugotoviti, zakaj so se izbrane osebe odločile za preselitev iz Ljubljane v okolico Kamnika. Podrobneje sem obdelala motive za preselitev in jih nato sistematično obdelala. Zanimalo me je tudi, v kolikšni meri deluje formalna stanovanjska ponudba, torej ali so iskali stanovanja preko agencij ali preko neformalnih povezav, kot so sorodniki, prijatelji.

Za intervjuvance sem imela pripravljenih 12 vprašanj. Intervju je metoda, ki omogoča sprotno prilagajanje vsebine, zato sem sogovornike spraševala oziroma spodbujala v smeri, ki jim je bila blizu in so lahko veliko povedali.

Okvirna vprašanja so naslednja:

1. Katerega leta ste se preselili iz Ljubljane v Kamnik?
2. Sedaj živite v eno družinski hiši z vrtom? Ali ste parcelo kupili in si sami zgradili hišo ali ste hišo kupili ?
3. Prej ste živeli v Ljubljani? Kje ste bivali (hiša, blok, stolpnica ...). Ali ste bili lastnik ali najemnik stanovanja (mogoče ste živeli pri starših)?
4. Ali ste v času selitve izbirali tudi med drugimi kraji v Sloveniji? Če da, med katerimi?
5. Zakaj ste se odločili za Kamnik? Prosila bi Vas, da navedete glavne razloge, ki so Vas pripeljale do odločitve, da postanete prebivalec Kamnika. Prosim Vas, da izpostavite najpomembnejše razloge? Mogoče imate sorodnike in prijatelje v Kamniku, ki so Vam pomagali pri odločitvi?

6. Verjetno se je Vaše življenje z novim bivališčem precej spremenilo. Zanima me, v čem je bistvena razlika med okoljem, v katerem živite sedaj v primerjavi s prejšnjim?
7. Zanima me, kaj je za Vas idealna hiša ali ste morda že uresničili svoj ideal?
8. Ali bi sedaj, ko Kamnik že dobro poznate, rajši živeli v drugem naselju tega mesta? Če da, kje in zakaj?
9. Ali ste zadovoljni s storitvami, ki jih nudi mesto Kamnik?
10. V kateri kraj odhajate na delo? Kako prihajate na delo (avto, vlak ...) in zakaj?
11. Ali je po Vašem mnenju cestno omrežje Ljubljanske mestne regije, kamor spada tudi Kamnik, dobro urejeno in razvito? Menite, da ima regija dobro urejen javni promet? Koliko se ga sami poslužujete ali pa člani Vaše družine?
12. Ali bi raje živeli v strnjenem mestnem jedru ali na obrobju mesta?

Glede na zasnovo diplomske sem izpostavila motive za preselitev, torej zakaj se so selili in kako so izvedli selitev.

I. intervju

Sogovornika: zakonca, 2 otroka.

Lokacija in leto selitve: v naselju Perovo sta se preselila leta 2004.

Stopnja izobrazbe: VII. stopnja.

Zakonca sta se preselila iz večstanovanjske hiše v Šiški (Ljubljana) v Kamnik pred sedemnajstimi leti. Prvih petnajst let sta živela v centru Kamnika v bloku, zadnji dve leti pa živita v naselju Perovo v enodružinski hiši.

Zakonca sta zelo fleksibilna. Preselila sta se, ker sta ostala brez stanovanja. V štiriindvajsetih urah sta rabila stanovanje, sicer bi bila brez strehe nad glavo. Ko se jima je rodil drugi otrok, sta ugotovila, da potrebujeta večje stanovanje. Odločila sta se za hišo, ki sta jo zgradila v okolici Kamnika.

Zakoncema so že od nekdaj všeč stara mesta. V mislih sta imela stari del Ljubljane (Šiška), Ptuj, Škofjo Loko in Kamnik. Druge lokacije ju niso zanimale. Gospo privlačijo stara mesta, ker imajo

tradicijo, šarm, jedro. Kamnik ima značaj, niso ji vseč brezosebna mesta, ki imajo social-realistično arhitekturo.

Gospa je spoznala mesto Kamnik (ko je še živela v Ljubljani) preko svojih prijateljev, ki imajo vplivne znance v Kamniku. Večkrat je omenila, da ji je vseč to mesto, zato so ji rekli, če bo kdaj iskala stanovanje v Kamniku, naj jih pokliče. Ko je prišlo do situacije, ko sta z možem potrebovala stanovanje v 24-ih urah, jih je prijela za besedo. Dobila sta stanovanje na Groharjevi (bila sta zadovoljna, namreč mesto je imelo takšno infrastrukturo, ki jo mlada družina potrebuje — bližina železniške postaje, vrtec, šola, trgovina ...). Vožnja na delovno mesto v Ljubljano ni predstavljala problema. Nikoli pa ne bi iskala službe v Kamniku, ker potrebujeta »nekaj več«. Ko je stanovanje postalo premajhno (novi družinski član), sta iskala novo bivališče. Imela sta dve možnosti: ostati v Kamniku, ali pa iti drugam (verjetno v Ljubljano). Hčera ni želela nazaj v Ljubljano, ker pravi, da tam niso tako lepo vzgojeni ljudje in ni takšnega miru kot tu.

Mož je izpostavil pozitivno izkušnjo, ki jo je imel s sosedi v Kamniku. Namreč tu so se vsi med seboj poznali (skrbeli so za sosedovo stanovanje, ko so bili oni odsotni). V Ljubljani umreš, pa sosedje za to sploh ne izvejo. Tako različni so medsosedski odnosi med krajema, ki sta oddaljena le 20 km. Zanimivo je, mož ugotavlja dalje, da so imeli pozitivne izkušnje s sosedi tu v Kamniku zato, ker so si sami »tako naredili«. Sosedje na Groharjevi tudi niso bili Kamničani. Kamničani so druga zgodba, vezani na družino in dom, oni pa so vezani na sosede. Torej imata stike s prišleki in ne s »klasičnimi« Kamničani.

Da bosta ostala v Kamniku, ni bila težka odločitev.

Spominjata se, kako sta se pred približno petimi let sprehajala po Perovem in je mož rekel: »Tukaj bi pa jaz imel hišo.« Žena mu je odgovorila: »Pa si nor, kako tu?« (takrat so bili namreč na tem mestu samo borovci). Dve leti po tem pogovoru se je peljal mimo in bil navdušen, presenečen, ko je videl, da so se začele graditi hiše. V časopisu je nato videl oglas, da prodajajo parcele.

V Kamniku nimata sorodnikov, edino znanca, ki jima je priskrbel stanovanje na Groharjevi, sta poznala že prej.

Nikoli ju ni motila razdalja med Kamnikom in Ljubljano, moti ju neurejeno okolje. Pri iskanju parcele sta bila previdna. Iskala sta novo sosesko, namreč nikoli se ne bi preselila v sosesko, kjer so ljudje, ki živijo tam, že dvajset let in več. Pravita, da imajo prišleki tiho spoštovanje, ker so vsi na novo priseljeni in se eden drugemu prilagajajo. Sedaj živita v hiši in soseski, ki jima ustreza.

Zakonca sta fleksibilna in pravita, da nista vezana na »grudo«, zanima ju, kaj dobiš za kos zemlje, ki jo kupiš, kaj ti nudi. Ne pa »tukaj sem in tukaj bom umrl«.

Imata vikend in dom v enem. Omenila sta mirnost, ki te prevzame, ko se pelješ čez mengeško polje in vidiš planine, gore. Veš, da se pelješ domov, kjer imaš vse, kar potrebuješ za počitek (»usedeš se pred hišo, piješ pivo in gledaš Kamniško sedlo«).

Na koncu smo se pogovarjali o problemih mesta Kamnik (teh je seveda veliko). Pravita, da je Kamnik spalna soseska. Kamničani delajo v Ljubljani, tu spijo, denar pa zapravljajo vse povsod drugje.

II. intervju

Sogovornica: mati samohranilka, 2 otroka.

Lokacija in leto selitve: v naselje Perovo se je preselila leta 2000.

Stopnja izobrazbe: V. stopnja.

Družina se je selila iz najemniškega doma zato, ker je želela imeti lastniško stanovanje. Živel so v večstanovanjski hiši v Ljubljani v Črnučah.

Gospa je srednjo šolo obiskovala v Kamniku, tako da je mesto dobro poznala.

Otroštvo je preživela na Rodici, ki je od Kamnika oddaljena približno 7 km. Že od nekdaj je navdušena nad starim mestnim jedrom Kamnika in kamniškimi planinami. Tri leta je iskala stanovanje ali parcelo za hišo v okolici Ljubljane preko prijateljev, sorodnikov in znancev. Formalne stanovanjske ponudbe se ni posluževala. Upala je, da bo našla novi dom, ki bo tudi finančno sprejemljiv v okolici Kamnika. Ko je opazila nove stanovanjske gradnje na Perovem, se je odločila za nakup parcele. Prepričala jo je lokacija, ki jo obdaja naravna idila ter bližina centra mesta in srednje šole.

Gospa je veliko govorila o odnosih med ljudmi v Kamniku. Ugotavlja, da se je mentaliteta v 15-ih letih opazno spremenila.

III. intervju

Sogovornica: poročena, 2 otroka.

Lokacija in leto selitve: v naselje Perovo se je družina preselila leta 2001.

Stopnja izobrazbe: VI. Stopnja.

Družina se je selila dvakrat. Pred 16 leti so se preselili z Viča (Ljubljana) v Trzin in nato v Kamnik.

V obeh primerih je bil glavni razlog selitve premajhno stanovanje. Pri prvi selitvi je stanovanje postalo premajhno, ko se jima je rodil drugi otrok. Želela sta stran od mestnega hrupa, za kateraga pravi, da je bil grozljiv. Preselili so se v Trzin v vrstno hišo. Ta je postala premajhna, ko je mož odprl obrt. Odločila sta se, da bosta gradila hišo. Želela sta se preseliti v novo naselje.

Gospa je zaposlena v Kamniku že 20 let, tako da je mesto ob vselitvi dobro poznala. To je bil glavni razlog, da sta se odločila za Kamnik. Parcelo sta kupila preko stanovanjske zadruga.

Družini se je s selitvijo kvaliteta življenje zvišala. Gospa je uresničila svoj ideal, ker živi v naravni idili, kjer ima absolutni mir ter prostorno stanovanje in vikend v enem.

IV. intervju

Sogovornika: zakonca, 1 otrok.

Lokacija in leto selitve: v Volčji Potok sta se preselila leta 1998.

Stopnja izobrazbe: IV. in VI. stopnja.

Šestčlanska družina je živela v dvosobnem stanovanju v Ljubljani na Kodeljevem. Stanovanje je bilo premajhno.

Zakonca sta tri leta iskala parcelo v okolici Ljubljane in ponudili sta se jim dve možnosti.

Prva varianta je bilo kupiti veliko stanovanje v Ljubljani, ki so ga našli samo v Fužinah, kamor pa niso želeli iti iz »socioloških« razlogov. Pravita, da so bila takrat edina velika razpoložljiva stanovanja v Fužinah. Priznavata, da bi našla pravo stanovanje tudi v centru Ljubljane, vendar pa so bile v njeni okolici cene veliko sprejemljivejše.

Druga možnost se je pojavila povsem po naključju. Sodelavec, ki je v prostem času modelar je soprogu povedal, da ima njegov prijatelj (modelar) sodelavca, ki prodaja hišo v Volčjem Potoku. Pravita, da ju je okolica navdušila. Volčji Potok je od Kamnika oddaljen 4 km. Vedela sta, da Kamnik gravitira v Ljubljano, saj poznata kar nekaj Kamničanov, ki opravljajo delo v Ljubljani.

Kasneje se jima je odprlo kar nekaj možnosti za nakup hiše ali parcele (smer Polhov Gradec, Medvode, Zalog, Trzin), vendar se jima je Kamnik zdel najbolj kvalitetna odločitev. Pravita »pač se odločiš.«

Med intervjujem sta velikokrat poudarila, da je bil glavni motiv, kje bodo njuni otroci odraščali. Preden sta se odločila za nakup hiše, sta si dobro ogledala okolico, sosede, prometne povezave, šole. Zelo pomembno jim je samo naselje, v katerem živijo, saj po izkušnjah sodeč pravita, da je problem, če se mešajo veroizpovedi.

Življenje se jim je z novim domom močno spremenilo. Zdaj se vsako jutro zbudijo pod Alpami in imajo mir, ki ga prej v bloku niso nikoli imeli. Ko se peljeta z dela domov, si oči spočijeta na kamniških planinah. Gospod je otroštvo preživel v Prekmurju, v Ljubljano je odšel študirati in ko pridejo prijatelji na obisk (eni iz Prekmurja, drugi iz Ljubljane), so vsi navdušeni nad njihovim domom. Pravi, da je kar ponosen, ko pridejo prijatelji na obisk in vidijo ta čudovit kraj kjer sedaj živi.

Zakonca sta govorila o prometu, ki ni najbolj urejen, o mestnem jedru, turizmu, šolah.

V intervju

Sogovornica: poročena, 1 otrok.

Lokacija in leto selitve: v naselje Vrhpolje se je družina preselila leta 1999.

Stopnja izobrazbe: IV. stopnja.

Gospa se je z družino selila dvakrat. Prvih petnajst let zakona je preživela v večstanovanjski hiši v Ljubljani-Moste. Prvič se je družina selila v štiristanovanjsko hišo oziroma v prizidek, kjer so imeli svoj vhod. Dom je postal premajhen, ko si je hčera ustvarila družino in ostala doma. Drug razlog selitve je gospa navedla slabo okolico. Imeli so skupno dvorišče, polno ljudi, ki v večini niso živeli tam (prijatelji, sorodniki in znanci njihovih sosedov). Odločili so se, da se preselijo v hišo z velikim vrtom, odmaknjeno iz Ljubljane. Novi dom so iskali preko znancev in prijateljev. Ogledali so si hiše, ki so bile na prodaj na Viru, v Komendi in Dobu pri Domžalah. Kamnik je bila zadnja meja lokacije, do katere so se bili pripravljene seliti. Službena pot jo je večkrat vodila skozi Kamnik, tako da je mesto poznala.

Za hišo na Vrhpoljah je izvedela preko prijateljev iz Kamnika.

Odločitev ni bila težka, ko so pretehtali vse možnosti za in proti. Hišo je bilo potrebno prenoviti, kar jim je ustrezalo s finančnega vidika. Kar nekaj zidarskih del so opravili sami in s pomočjo prijateljev. Hiša je bila dovolj prostorna za bivanje dveh družin z ločenim vhodom. Gospo je najbolj navdušil velik vrt. V Ljubljani ni preživela niti ure pred svojim stanovanjem. Na

Vrhpoljah prosti čas preživlja na vrtu ali v naravi. Če bi imela še večjo parcelo, bi si uredila svoj park.

VI. intervju

Sogovornika: zakonca, 1 otrok.

Lokacija in leto selitve: V naselje Nevlje se je družina preselila leta 2002.

Stopnja izobrazbe: V.(mož) in IV.(žena) stopnja.

Družina je živela v Ljubljani (Fužine) osemnajst let. O selitvi so premišljevali več let. Živeli so sicer v urejenem bloku (čisto, dobro opremljeno). Tudi okolje je bilo lepo urejeno. Vendar se je z leti stanje spremenilo v negativni smeri. Predvsem zadnji dve leti ni bilo več miru. Cele dneve in noči se je pred blokom zbirala mladina, ki je povzročala nemir in izgrede. V bloku je bilo opaziti vedno več škode (uničeni poštni nabiralniki, vtičnice, vrata, klopi, povsod grafiti). Pravita, da je materialna škoda postala velik problem. Večkrat so zaradi tatvin in droge v njihovem naselju poklicali policijo. Imela sta slabe izkušnje z ljudmi drugih narodnosti. Gospod pravi: »Nekdo, ki je celo življenje živel na deželi in pride nato v mesto, v to družbo, ne more verjeti svojim očem.« Problemi so se kopičili. Zakonca se v svojem domu nista več spočila. Preselila bi se že prej, če ne bi hčera tako dolgo nasprotovala.

Družina je iskala stanovanje od 20 do 30 km iz Ljubljane. Iskali so lokacijo, kjer je dobra prometna infrastruktura. Oba zakonca rada na delo odhajata z vlakom, zato sta želela urejen železniški promet. Gospa pravi, da ji je bilo pomembno, da gre ven iz Ljubljane, vendar je želela dobro prometno povezavo, ker ima delovno mesto v Ljubljani. Všeč so ji manjša, stara mesta. Predvsem ji je pomembna lokacija, ne samo stanovanje. Glede na to bi bila pripravljena še vedno živeti v bloku, če je le v primernem okolju. Stanovanje sta iskala preko oglasov, nepremičninskih agencij in prijateljev. Odločala sta se med Vrhniko, Grosupljem in Kamnikom. Iskala sta majhno, atrijsko hišo (maksimalno 100 m²). Že od samega začetka sta se nagibala h Kamniku in na koncu je splet okoliščin pokazal, da je Kamnik najbolj ugodna rešitev njihovega stanovanjskega problema. Že ob prvem obisku sta bila navdušena nad okolico. Mož je navdušen nad podeželskim okoljem.

Ne more verjeti, da lahko živiš v takem miru in da te zjutraj zbudijo krave. Ponoči brez zadržkov odpreš okno, ne da bi te skrbelo, da ti bo zunanji hrup onemogočal miren spanec. Pozitivno so ga presenetili sosedje, namreč z njimi je imel v preteklosti vedno slabe izkušnje.

VII. intervju

Sogovornica: poročena, 2 otroka.

Lokacija in leto selitve: v naselje Perovo se je družina preselila leta 2003.

Stopnja izobrazbe: V. stopnja.

Iz dvostanovanjske hiše v Šiški v Ljubljani so se preselili zaradi prostorske stiske in nesoglasij z drugo družino, s katero so bivali v isti hiši. Živel so v bližini avtoceste in hrupni promet je bil zelo moteč dejavnik

Več let sta iskala parcelo preko oglasov (Salomon, ostali časopisi) in nepremičninskih agencij. Na ta način sta si ogledala približno 20 parcel in tudi hiš, a nad nobeno ponudbo nista bila navdušena. Zaradi šoloobveznih otrok sta sprva iskala lokacije, ki so v bližini Ljubljanskega potniškega prometa. Iskala sta naselja, ki so odmaknjena od glavnih ali zelo prometnih cest. Po besedah gospe je novi dom našel njen mož »čisto po naključju«.

Poudarila je, da se je v vseh letih iskanja prvič zgodilo, da je soproog pokazal hišo. Mož je po poklicu pleskar in je v bližini sedanjega doma pleskal stanovanje. Tako je nek večer, ko je prišel z dela, navdušeno razlagal, da je našel mirno, novo naselje, kamor bi se takoj preselil.

Gospa je bila sprva malo skeptična glede razdalje Ljubljana- Kamnik. Nato sta se pozanimala, kdo prodaja parcele in hiše v tem naselju. Odločila sta se za nakup hiše v tretji fazi.

Družina se za večje nakupe odpravi v prestolnico. Menita, da ima Kamnik premalo izbire. Javnega prometa se ne poslužujejo.

VIII. intervju

Sogovornik: poročen, 2 otroka.

Lokacija in leto selitve: v naselje Perovo se je družina preselila leta 1987.

Stopnja izobrazbe: Dr.

Družina je živela v centru Ljubljane v stolpnici, v 14. nadstropju. Stanovanje je bilo prostorno in z lepim razgledom. V tistem času so Ljubljančani stremeli za vikendi, zakonca pa sta se odločila za boljši, kvalitetnejši dom, ki bo odmaknjen iz Ljubljane.

Pripravljena sta bila kupiti parcelo in si zgraditi hišo. Z avtom sta se med vikendi odpravila raziskovat razpoložljive parcele izven Ljubljane. Iz ponudbe sta izključila Vrhniko in Grosuplje. Kamnik sta poznala kot pohodnika. Za staro vilo sta izvedela preko znancev v relativno kratkem času iskanja. Vila je bila v slabem stanju in zato cenovno zelo ugodna. Samo naselje je bilo v tistem času redko poseljeno. Locirana je stran od cestnega prometa, obdana z naravo. Je zelo prostorna z velikim dvoriščem in vrtom. Kamnik je v tistem času nudil dokaj malo storitev. Gospa je dolga leta gospodinjske nakupe opravljala v sosednji občini Domžale. Mesto Kamnik je takrat že imel železniško povezavo, vendar se zakonca nista posluževala vlaka. Pomembno je bilo, da sta v bližini osnovna in srednja šola.

Zakonca sta kupila staro vilo leta 1977. Naslednjih enajst let je družina večino prostega časa preživela na parceli, kjer so počasi preurejali vilo v trodružinsko hišo. Veliko dela so opravili sami, le zidarska dela so prepustili strokovnjakom. Tako jih na dom veže veliko spominov še iz časa, preden so se preselili.

Intervjuvanec je omenjal razlike med bivanjem v štirinajstem nadstropju in hišo. Že sam prehod iz višine navzdol ima pozitivne učinke na posameznika. Dvorišče in vrt, kjer družina preživi veliko časa v toplih dneh, predstavljata stik z naravo.

Velika hiša z vrtom jim omogoča, da živijo vse tri družine skupaj, kar jim predstavlja posebno kvaliteto, saj so zelo povezani.

IX. intervju

Sogovornica: poročena, 2 otroka.

Lokacija in leto preselitve: v blokovsko naselje Zikova sta se preselila leta 2001.

Stopnja izobrazbe: IV. stopnja.

Gospa se je preselila, ker je postalo stanovanje v Ljubljani premajhno, ko si je sin ustvaril družino in ostal doma. V dvoinpolsobnem stanovanju sta živeli dve družini. Skupaj so se želeli preseliti v hišo izven Ljubljane. Vendar je gospa poudarila, da bi se preselila v vsakem primeru.

Imela je načrt, da se na starejša leta preseli v mirno okolje izven Ljubljane, v majhno hišo, z nekaj vrta. Prizna, da niti sama ne ve zakaj, vendar ko ji ni bilo treba več skrbeti za svoje otroke, se je pojavila želja, da gre stran iz Ljubljane. Ko so bili otroci še majhni, je bilo zanjo življenje tako naporno, da si ni upala premišljevat i o selitvi. Je pa že takrat načrtovala, da se bo na starejša leta preselila..

Gospa je imela sprva namen kupiti hišo izven Ljubljane. Kmalu je ugotovila, da bi bil to finančno prevelik zalogaj, zato se je odločila na nakup stanovanja.

Kamnik ji je bil znan, ker je kot otrok s starši veliko zahajala na Kamniško sedlo, Kokrško sedlo in Veliko planino. Njena mama je ob takih priložnostih vedno rekla: »Kako je meni Kamnik lep.« Gospa pravi, da je verjetno že zaradi tega spomina imela željo po tem mestu. Ko je bilo treba pretehtati še ostale pogoje, je bila zadovoljna, ker je vendarle blizu Ljubljane, urejen in cenovno kar ugoden železniški promet. Najpomembnejše zanjo je, da mesto obdajajo hribi.

Poleg Kamnika je izbirala še med Vrhniko in Grosupljem. Vendar je poudarila, da se je ves čas nagibala h Kamniku.

Gospa sicer živi v bloku. Po naravi je zelo odprta, komunikativna. V novem okoliju se ne počuti najbolje, ker pravi, da se ji vse zdi preveč brezosebno. Ko sem jo vprašala, kaj misli s tem, mi je odgovorila, da so njeni sosede (ostali prebivalci bloka) večinoma priseljenci, iz vse povsod. Pravi, da živijo eden mimo drugega, da tu sploh ne vedo, kaj so sosedski odnosi. V Mostah so bili sosede bolj prijazni.

Pogreša ljubljansko tržnico.

Vendar gospa poudarja, da ji samo stanovanje ne pomeni veliko, več ji pomeni okolje, v katerem živi.

Zanimivo se mi je zdelo, kako je gospa povedala, da je tu takoj dobila občutek doma. V Ljubljani se je dvakrat selila, pa ni nikoli imela tistega občutka »sedaj sem pa doma«.

Govorila je o razliki v ozračju. »Sicer rabiš nekaj časa, da jo občutiš, ampak je. Ko sem prišla po določenem času spet v Ljubljano na postajo, sem si mislila joj, kako tu smrdi,« pravi gospa.

Pomembna ji je narava. Ko se pelje po mengeškemu polju ter se ozre po gorah in hribih, se kar spočije. »Če ne bi bila na cesti, bi se ustavila in kar gledala,« pravi gospa.

Na koncu je poudarila, da če bi imela možnost, bi gradila hišo v Kamniku.

Stanovanje je kupila preko agencije.

Vsak od mojih sogovornikov je med pogovorom odpiral teme ,o Kamniku in bivanju v njem, ki so mu bile blizu. Tako sem intervjuje skrajšala glede na mojo tematiko.

Na koncu sem na kratko povzela vseh devet intervjujev. Namreč, predvsem me je zanimalo, ZAKAJ so se selili in ZAKAJ so se odločili za Kamnik.

Tabela 4.16: Razlogi za spremembo prebivališča

Intervju	Zakaj so se selili?	Zakaj so se odločili za Kamnik?
Intervju 1	Selila sta se dvakrat (obakrat v Kamnik), prvič zato, ker sta ostala brez stanovanja, drugič pa je bil razlog premajhno stanovanje.	Stanovanje sta potrebovala v 24 – ih urah (znanec jima je pomagal poiskati stanovanje v Kamniku), nato sta vzljubila mesto in si tu zgradila hišo.
Intervju 2	Iz najemniškega stanovanja želela na svoje.	Kamnik je dobro poznala (navdušena nad naravno idilo), finančno sprejemljivo, bližina srednje šole (gimnazija).
Intervju 3	Premajhno stanovanje.	V Kamniku je opravljala svoje delo in mesto ji je priraslo k srcu, preko stanovanjske zadruge sta gradila hišo v novem naselju.
Intervju 4	Premajhno stanovanje (sedemčlanska družina).	V Kamniku sta našla lokacijo, kjer sta želela, da bi njuni otroci odraščali (zadovoljna s sosedi, prometno povezavo, šolami, okolico).
Intervju 5	Premajhno stanovanje, nezadovoljna z okolico.	Kamnik je že prej poznala in ko je pretehtala vse razloge za in proti se je odločila za ta kraj.
Intervju 6	Iz leta v leto slabše bivalne razmere (nemiri, izgredi v njihovi soseski, materialna škoda, tatvine, droge), nista se počutila varno.	Urejena infrastruktura, lokacija v Kamniku jim je najbolj odgovarjala.
Intervju 7	Konfliktni odnosi s sosednjimi stanovalci, nevzdržen hrup (bližina avtoceste).	Po naključju našla lokacijo, ki ju je navdušila.
Intervju 8	Družina je namesto vikenda želela boljši dom.	Preko znancev sta izvedela za staro vilo, ki je bila cenovno zelo ugodna.
Intervju 9	Premajhno stanovanje, na starejša leta je želela več miru.	Že od nekaj ji je bilo mesto všeč (ljubiteljica narave), blizu Ljubljane, cenovno ugodno,

Poudarila bi, da nihče izmed sogovornikov ni obžaloval svoje odločitve glede novega bivališča.

10. ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem dokazovala, da suburbana okolica Kamnika postaja vedno bolj privlačna za bivanje.

Na podlagi petih indikatorjev sem dokazovala, da je v okolici Kamnika, suburbanizacija zelo močno izražena.

Da je v Kamniku čutiti močan vpliv suburbanizacije, vidimo po naraščanju števila prebivalstva, ki je opazno nad slovenskim povprečjem. Med letom 1931 in 2001 je bil v Sloveniji indeks rasti prebivalstva 143, medtem ko je v Kamniku močno nad tem povprečjem (172).

Po statističnih podatkih se Kamniku povečuje število prebivalcev na račun priseljencev iz drugih krajev Slovenije, predvsem iz Ljubljane in Domžal. Selitvena mobilnost, kot eden izmed najpomembnejših indikatorjev suburbanizacije, je v Kamniku nad slovenskim povprečjem. Po statističnih podatkih, ki prikazujejo priselitve in odselitve prebivalcev občine Kamnik, je bil v vseh izbranih letih opazen selitveni prirast prebivalcev.

Za suburbana naselja je značilna intenzivna dnevna migracija. Ob popisu prebivalstva leta 1981 je bilo le 18 % aktivnih Kamničanov zaposlenih v drugi občini, ob naslednjem popisu se je delež dvignil na 29%. Ob popisu prebivalstva leta 2002 je opazen porast dnevnih migrantov. Delovna dnevna migracija je bila skoraj 50%. Vedno boljša prometna povezava in pa osebni avtomobil sta Kamničanom v zadnjih desetih letih močno olajšala prostorsko premagovanje ovir med domom in službo. Kamnik spada med šibko bivalne občine.

Na podlagi statistični podatkov je razvidno, da so indikatorji suburbanizacije v Kamniku izraziti.

Številne javno-mnenjske raziskave so potrdile domnevo, da je želja po bivanju v enodružinski hiši najprivlačnejši način bivanja za večino Slovencev.

V intervjujih, ki sem jih opravila z Ljubljančani, priseljenimi v Kamnik, se je prav tako potrdila domneva, da je želja po enodružinski hiši v naravnem okolju, stran od mestnega vrveža, eden od glavnih motivov selitve.

Za zaključek je potrebno pogledati negativne posledice, ki jih je prinesla suburbanizacija Kamniku. Tako kot v ostalih slovenskih mestih, je tudi v Kamniku neustrezna in neučinkovita

upravna politika prostorskega razvoja doprinesla k razvoju razpršene poselitve, ki je brez ustrezne infrastrukturne ureditve. Posledice suburbanizacije vidimo v trajni izgubi in neprimerni rabi zemljišč, visokih stroških izgradnje in vzdrževanju komunalne in energetske infrastrukture ter v povečanem prometu. Tako v marsikaterih suburbaniziranih območjih Kamnika prevladujejo prostostoječe enodružinske hiše z nepopolno komunalno opremljenostjo in s slabimi prometnimi povezavami.

Ne glede na to, da je občina Kamnik zaninima za bivanje, saj novi stanovanjski objekti že več kot desetletje intenzivno rastejo, samo središče mestnega jedra izumira. Mesto Kamnik s svojim zaledjem ni povezano v zaključeno celoto.

Negativne posledice nosi staro mestno jedro. S to problematiko se Kamničani bolj ali manj neuspešno ukvarjajo že več kot dvajset let (od izgradnje kamniške obvoznice in zaprtja večjega dela mestnega jedra za promet). Center mesta od Šutne do sodišča životari. Ta del večina Kamničanov obišče le, ko ima upravno administrativne opravke (sodišče, občina, pošta ...). Sodobno mesto naj bi bilo prostor srečevanja mnogih interesov, ki jih mora izpolnjevati če želi preživeti. Ljudi je treba pritegniti v staro jedro. Ponuditi raznovrstne dejavnosti in storitve, ki bodo prepričale Kamničane, da zopet odkrijejo kulturno indentiteto mesta. O tej problematiki je bilo narejenih že vrsto študij in analiz, vendar rezultata ni. V Kamniku prostorsko načrtovanje še vedno temelji na podrejanju lokalnih interesov in načrtov ter zanemarjanju pomena podobe urbane pokrajine. V mestu ni pravega nadzora nad kapitalom in interesi, ki že več kot dve desetletji krojijo usodo mesta in njegove kulturne dediščine. V starem mestnem jedru je treba zvišati kvaliteto bivalnega okolja in ohranjanj indentitete mesta. Razviti in okrepiti je treba inovativnost in kreativnost, ki je osnova za gospodarsko revitalizacijo. Kamničani so si veliko obetali od projekta Mali grad, a končni rezultat ni prinesel konkretnega napredka za samo mesto. Odgovorni so obljubljali raznovrstne dejavnosti in storitve, ki bi pritegnile prebivalce in pa turiste v mesto. Mediji so pisali o novi prvovrstni restavraciji, ki bi bila prava osvežitev za ta del mesta, ter o frizerskih salonih in lokalih. Na koncu so uspeli postaviti trgovino in manjši rekreacijski center. Zaradi nove soseške Mali grad je občina zgradila še četrti most čez Kamniško Bistrico, ki povezuje soseško z magistralno cesto. Posledica je povečan in zgoščen promet zaradi novega križišča. Dnevni migranti se vsakodnevno znajdemo v prometni gneči. Ob tem bi dodala, da so na severnem delu Kamnika v zadnjem letu zgradili 4 večstanovanjske hiše, 2 objekta sta trenutno v

gradnji. Mesto potrebuje nova stanovanja, vendar ne na račun še zadnjih zelenic in travnikov. Menim, da bi bilo nujno potrebno biti bolj previden pri njihovi izvedbi. Namreč, že laikom je jasno, da bo to samo še povečalo prometne zastoje. Menim, da bi bilo potrebno premisliti o večji uporabi javnega prometa in delati na projektih v tej smeri.

V diplomski nalogi sem raziskovala dejstvo, da Kamnik spada med tisti del Ljubljanske metropolitanske regije, kjer je stopnja suburbanizacije močno razvita. Praktični del naloge je potrdil domnevo. Občina je privlačna za bivanje, zato ima iz leta v leto več prebivalcev. Naša naloga v prihodnje je, da mesto ne bo zanimivo samo zaradi naravnih danosti, ki jih nudi, da imamo hišo z vrtom v suburbanem okolju, ampak da bo »živo« turistično mesto, v katerem se bo vedno dogajalo kaj zanimivega.

11. LITERATURA

11.1 SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE

1. Dolenc, Danilo (2000): *Delovne migracije v Sloveniji*, 31.12. 1999. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
2. Hočevar, Marjan (2000): *Novi urbani trendi, prizorišča v mestih – omrežja med mesti*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica FDV.
3. Garreau, Joel (1988): *Edge City. Life on the New Frontier*. New York: Doubleday
4. Gluck, Alois, Magel, Holger (1993): *Podeželje – vrt prihodnosti*. Komenda: Glavarjeva družba, d.o.o.
5. Jackson, Kenneth T. (1985): *Crabgrass Frontier: The Suburbanization of America*. New York: Oxford University press.
6. Klinar, Peter (1976): *Mednarodne migracije*. Maribor: Založba obzorja.
7. Kos, Drago (2000): *Spoznavni zemljevid Slovenije*. Univerza v Ljubljani. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
8. Kos, Drago (2002): *Sociološke podobe Ljubljane*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Mušič, Vladimir (1980): *Bajke in resničnost*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
10. Pelc, Stanko (1993): *Občina Domžale - primer spreminjanja obmestne pokrajine v okolici Ljubljane*. Ljubljana: Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani.
11. Ravbar, Marjan (1993): *Suburbanizacijske težnje in pomen za prostorsko planiranje*. Urejanje prostora in varstvo okolja. Socialno geografski in ekološki vidik preobrazbe slovenske pokrajine. Ljubljana: Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani.
12. Ravbar, Marjan (1994): *Kvaliteta življenja in kvaliteta bivalnega okolja Ljubljane*, 1. faza. Spremljanje in vrednotenje suburbanizacijskih procesov. Inštitut Republike Slovenije in Inštitut za geografijo Univerze, Ljubljana.
13. Ravbar, Marjan (1995): *Zasnova poselitve v Sloveniji*. Inštitut za geografijo v Ljubljani, Ljubljana.

14. Ravbar, Marjan (2000): *Omrežje naselij in prostorski razvoj Slovenije*. Inštitut za geografijo v Ljubljani, Ljubljana. Dostopno na:
http://www.gov.si/upr/doc/Prostor2020/Zbirka2020/02_SistemPoselitve/2_2_OmrezjeNaselij.pdf (20.februar 2006).
15. *Regionalni razvojni program Ljubljanske urbane regije (2007-2013)*, Program prvi osnutek, 2005.
16. Sendi, Richard (2000): *Prostor SI 2020. Stanovanja, kvaliteta bivanja in razvoj poselitve*, Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
17. Toš, Niko (1997): *Vrednote v prehodu I. Slovensko javno mnenje 1968 - 1990*. Ljubljana: Inštitut za družbene vede, FDV.
18. Toš, Niko (1999): *Vrednote v prehodu II. Slovensko javno mnenje 1990 -1998*. Ljubljana: Inštitut za družbene vede, FDV.
19. Urbanistični terminološki slovar (1975)
20. Vrišer, Igor (1978): *Regionalno planiranje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
21. Vrišer, Igor (1984): *Urbana geografija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, oddelek za geografijo.
22. Vresk, Milan (1984): *Razvoj urbanih sistema u svijetu*. Zagreb: Školska knjiga.
23. Vresk, Milan (2002): *Grad i urbanizacija – Osnove urbane geografije*. Zagreb.
24. Zupančič, Jernej (2000): *Družba in prostorski razvoj Slovenije*, II. fazno poročilo. Analiza stanja, procesov in razvojnih možnosti. Ljubljana: Urad za prostorsko planiranje.

11. 2 ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNIKIH

25. Bole, David (2004): Dnevna mobilnost delavcev v Sloveniji. *Acta geographica Slovenica* 44(1), 44-45.
26. Chin, (Nancy (2002): Unearthing the roots of urban sprawl: a critical analysis of form, function and methodology. Dostopno na:
www.casa.ucl.ac.uk/working_papers/Paper%2047.pdf (10.marec 2006)

27. Drewett, Roy (1986): Changing Urban Structure in Europe. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, September, Philadelphia, 451, 52-75.
28. Gajšek, Miran (2000): Prostorsko planiranje in omrežje mest v Sloveniji: kako prometno – logistični terminali in podjetniške cone spodbujajo razvoj mest. *Urbani izziv* 11(1), 27-33.
29. Gosar, Anton (1995): Socialno-geografske značilnosti Slovenije in pogled v prihodnost v Slovenija po letu 1995. *Razmišljanja o prihodnosti*, FDV, Ljubljana.
30. Harris, David R. (1999): *All suburbs are not created equal: a new look at racial differences in suburban location. Research report. Institute for social research.* Dostopno na: <http://www.psc.isr.umich.edu/pubs/papers/rr99-440.pdf>. (19 marec 2006)
31. Klemenčič, Vladimir (1953): Urbanizacija okolice Kamnika. *Geografski vestnik* 25, 73-92.
32. Klemenčič, Vladimir (1992): Slovenija in Slovenci danes in jutri v luči socialne geografije. *Geographica Slovenica* 23, 37-56.
33. Mandič, Srna (1996): Stanovanjski parametri kakovosti življenja in spremembe v zadnjem desetletju. V Svetlik, Ivan (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 213-232.
34. Mandič, Srna (1999): Selitev in stanovanjske izboljšave na mestu: zgodovinske določnice in pogostost teh strategij v Sloveniji. V Mandič, Srna (ur.): *Kakovost življenja. Stanje in spremembe*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, FDV, 145-159.
35. Mlinar, Zdravko (1995): Trendi in problemi družbenoprostorskih sprememb. V Rus, Veljko (ur.): *Slovenija po letu 1995*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 67-85.
36. Mueller, Bernhard (2002): Od velemest in mest do nemških urbanih omrežij – intraregionalno tekmovanje nasproti regionalnemu sodelovanju in medregionalnemu tekmovanju. *Urbani izziv* 11(1), 34-42, 134-138.
37. Pogačnik, Andrej (2000): *Urejanje prostora za tretje tisočletje*. 16. Sedlarjevo srečanje. 16., 17., 18. november, Rogaška Slatina. Društvo urbanistov in prostorskih planerjev Slovenije, Ljubljana.
38. Raesler, Rainhard (1995): Reševanje problematike mesto – okolica na robu večjih mest: Izkušnje iz Nemčije z možnostjo aplikacije na mestu Ljubljane. *IB revija* (1-2-3), 80-86.

39. Ravbar, Marjan (1992): Socialnogeografski dejavniki Suburbanizacije v Sloveniji. *Geographica Slovenica* 23, 109-124.
40. Rebernik, Dejan (2004a): Sodobni urbanizacijski procesi: od suburbanizacije do reurbanizacije. *Geografski vestnik* 76(2), 53-63.
41. Rebernik, Dejan (2004b): Razvoj prebivalstva v Ljubljanski urbani regiji. *Dela* (22), 89-99.
42. Sefragič, Dušica (1975): Suburbana perspektiva. Zagreb: *Revija za sociologiju*, 4.
43. Verlič Dekleva, Barbara (1996): Prostor in kakovost življenja. V Svetlik, Ivan (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 233-252.
44. Verlič Christensen, Barbara (1999): Slovenija na razpotju novih migracijskih tokov. V Mandič, Srna (ur.): *Kakovost Življenja. Stanje in spremembe*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, FDV, 161-184.
45. Vrišer, Igor (1970): Družbeno ekonomski položaj slovenskih mest. Ljubljana: *Ekonomska revija*, XXI, 3-4: 428-457.
46. Wirth, Louis (1938/1963): Urbanisem as a way of life. V Hatt, P. K., Reiss, A. J. (ur.): *cities and society, The revised reader in urban sociology*, druga izdaja. New York: The Free Press of Glencoe, Inc., 46-63.
47. William, Schwab (1982): *Urban Sociology. A Human Ecological Perspective*, Addison-Wesley Publishing Company, Reading Massachusetts: 554.

11. 3 PODATKOVNI VIRI (S KOMENTARJEM)

1. *Letni pregled prometa in zvez 1998*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2001.
2. *Letni pregled prometa in zvez 1999*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2001.
3. *Letni pregled transporta in komunikacij 2000*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
4. *Letni pregled transporta in komunikacij 2001*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
5. *Letni pregled transporta in komunikacij 2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
6. *Republika Slovenija – Popis 1981*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za statistiko.

7. *Republika Slovenija – Popis 1991*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko.
8. *Republika Slovenija – Popis 2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
9. *Statistični letopis Republike Slovenije 1994*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za statistiko.
10. *Statistični letopis Republike Slovenije 1995*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
11. *Statistični letopis Republike Slovenije 1997*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
12. *Statistični letopis Republike Slovenije 1998*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
13. *Statistični letopis Republike Slovenije 1999*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
14. *Statistični letopis Republike Slovenije 2000*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
15. *Statistični letopis Republike Slovenije 2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
16. *Statistični letopis Republike Slovenije 2003*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
17. *Statistični letopis Republike Slovenije 2004*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
18. *Statistični letopis Republike Slovenije 2005*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
19. *Statistični podatki po občinah, Promet in zveze 1972-1976*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za statistiko, 1977.
20. *Statistični podatki po občinah, Promet in zveze 1976-1980*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za statistiko, 1981.
21. *Statistični podatki po občinah, Promet in zveze 1981-1992*. Ljubljana: Ljubljana: Statistični Zavod Republike Slovenije, 1994.
22. *Statistični podatki po občinah, Promet in zveze 1990-1994*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 1995.
23. *Statistične informacije, št 93/2003*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.